

TALLINNA ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE INSTITUUT

Ingrid Mald

EESTI TELEVISIOONI UUDISTEKSTIDE TUNDETOON
MULTIMODAALSE JA VERBAALSE TEKSTI ANALÜÜSIL

Magistritöö

Juhendaja professor Krista Kerge

Tallinn 2022

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1 Teleteaduse ajalugu ja uurimissuunad	6
1.2 Teleteksti määratlemine	7
1.2.1 Telekeel kui allkeel	7
1.2.2 Teletekst tähenduse loojana	10
1.2.3 Telekeele tunnused.....	12
1.3 Telekeele uuringud maailmas	15
1.4 Eestis tehtud uuringud.....	18
2. UURIMISMEETOD JA VALIM.....	21
2.1 Uurimismaterjali valim	21
2.2 Hindajate valik ja tunnused.....	24
2.3 Uurimismeetodi kirjeldus.....	27
2.3.1 Kvalitatiivne suunatud sisuanalüüs	27
2.3.2 Võrdlev meetod.....	28
3. EESTI TELEVISIOONI UUDISTEKSTIDE TUNDETOONI UURING MULTIMODAALSE JA VERBAALSE TEKSTI ANALÜÜSIL	31
3.1 Uuringu käik	31
3.2 Multimodaalsete tekstide uuringu tulemused.....	32
3.3 Litereeritud tekstide analüüsi tulemused.....	35
3.4 Litereeritud uudistekstide analüüs emotsioonidetektoriga.....	36
3.5 Auditoriumi antud hinnangud ja nende selgitused.....	38
3.5.1 Kultuuriuudiste tundetooni põhjendused	38
3.5.2 Päevauudiste tundetooni põhjendused	39
4. UURIMISTULEMUSTE KOONDÜLEVAADE	41
4.1 Televõimaluste ja uudisteksti koosmõju vaatajale.....	41
4.1.1 Televõimaluste mõju kultuuriuudisele	42
4.1.2 Televõimaluste mõju päevauudisele	43
4.2 Emotsioonidetectori sobivus teletekstide tundetooni hindamisel	45
KOKKUVÕTE, DISKUSSIOON JA JÄRELDUSED	47
KIRJANDUS	51
SENTIMENT ANALYSIS OF MULTIMODAL AND VERBAL TEXTS OF ESTONIAN TELEVISION NEWS. SUMMARY	54
LISAD.....	57

SISSEJUHATUS

Käesolev uurimustöö tegeleb televisioonikeelega (edaspidi *telekeel*) sooviga anda oma panus eestikeelse televisiooni uurimisse keeleteaduse suunalt. Eestis on telekeelt ja -tekste otseselt väga vähe uuritud. On erinevaid käsitlusi kitsamatel teemadel, peamiselt ajakirjanduse eriala tudengite poolt, ja uurimisteede rõhuasetus on pigem narratiivil. Televisioonialase publitsistika, sh magistri- ja bakalaureusetööde koondnimekiri kuni aastani 2019 on avaldatud Hagi Šeini raamatus „Digiajastu teleraamat“ (2021). Uurimisküsimused puudutavad enamasti televisiooni sisutemaatikat ja narratiivi, telekeelt lingvistiliselt nimetatud tööd ei uuri.

Siiski, Tiit Hennoste on uurinud allkeeli ja suulist keelt üldisemalt ning tema käsitluste baasil on võimalik leida raamistus suulise ajakirjanduskeele allkeelena ka telekeelele. Liina Lindströmi väitekirj „Finiitverbi asend lauses. Sõnajärg ja seda mõjutavad tegurid suulises eesti keeles“ (2005) toetab suulise kõne süntaksi eripära uurimist.

Päris põhjalikult on uuritud eestlaste emotsioonisõnavara ja loodud eesti emotsionaalse kõne korpus¹. Viimane on Eesti Keele Instituudis (EKI) riikliku programmi "Eesti keele keeletehnoloogiline tugi 2006–2010" raames loodud korpus, mis sisaldab loetud viha-, rõõmu- ja kurbuselauseid ning neutraalseid lauseid. Pärast seda on EKI loonud riikliku programmi "Eesti keeletehnoloogia 2011–2017" projekti "Kõne ja teksti emotsionaalsuse statistilised mudelid" raames ka vahendi kirjaliku teksti lõikude positiivsuse, negatiivsuse ja neutraalsuse tuvastamiseks – emotsioonidetektor. Eesti uurijatest on emotsioonidega kõnes enim tegelenud Rene Altrov, Krista Kerge, Hille Pajupuu ja Ene Vainik².

Välismaiseid telekeele uuringuid leidub veidi rohkem – need tegelevad enamasti korpusanalüüsiga, sealhulgas tundmusanalüüsiga³. Näiteks Saksamaa ja Belgia uurijad Sylvia Jaki ja Tom De Smedt on teinud teledokumentaalfilmide tundmusanalüüsi (2019), Brasiilia uurijad Tony Berber Sardinha ja Marcia Veirano Pinto on võrrelnud korpusanalüüsi abil

---

¹ <http://peeter.eki.ee:5000/>

² Vt Kirjandus

³ Rakenduslikku suunda, mille raames tegeldakse meetodite väljatöötamisega selleks, et oleks võimalik automaatselt tuvastada tekstides sisalduvat hoiakut, hinnangut või emotsiooni, nimetatakse tundmusanalüüsiks (ingl *sentiment analysis*) (Vainik, 2012b), mille sünonüüm on *opinion mining* (vt Pajupuu jt 2012a, lk 171).

Ameerika tele- ja tavakõne registreid (2017) ning samal viisil on uuritud ka teleseriaalide keelt.

Arvestades Eesti keeleteadlaste tehtut, on sobiv alustada eesti telekeele uurimist tundmusanalüüsi baasil, kasutades võrdlusmaterjalina välismaiseid analoogseid uuringuid. Auditoriumiuuringu ettevalmistamisel saab lähtuda eesti emotsionaalse kõne korpuse loomisel ja sellega seotud uuringutel läbiviidud tajukatsetest. Kuigi telesaadete puhul on väga oluline nii keel kui ka kontekst ning eri kultuurides ja keeltes läbiviidud uuringute tulemusi võib olla meelevaldne võrrelda, saab võrrelda meetodite toimimist ja anda hinnangu üldistele tendentsidele.

Magistritöö peamine eesmärk on teha kindlaks, missugune on televisiooni mõju uudistekstile – kas pealtnäha hinnanguvaba ehk neutraalne teletekst on ka retseptisioonis neutraalne ja kuidas mõjutab vaatajat seda saatev pilt ja heli. Lisaks on huvi teada saada, kas teleuudiste emotsionaalsuse hindamiseks verbaalsel kirjalikul kujul saab kasutada Eestis välja töötatud tööriista – emotsioonidetektorit.

Töö peamised uurimisküsimused on:

- Kuidas mõjutab telekeel vaatajat? Täpsemalt soovitakse mõista televisiooni mõju uudistekstile, kuidas ja kas on teksti emotsiooni tajumises erinevusi, mis seda mõjutab. Küsimusel on kaks tahku:
  - Milliseks hinnatakse autentse teleuudise tundetooni sõltuvalt uudise liigist?
  - Milliseks hinnatakse sellesama uudise tundetooni, kui see esitada kirjaliku verbaalse tekstina?
- Kas teleuudiste tundmusanalüüsiks on (nt enne saate eetrisse minekut) sobiv kasutada emotsioonidetektorit? Mil määral langeb detektori hinnang kokku vaataja ja sama uudist kirjalikult lugenud inimese hinnanguga?

Kuna telekeel uurimisteemana on väga lai valdkond, keskendutakse vaid kirjalikult ettevalmistatud ja suuliselt esitatud uudistekstide uurimisele. Kirjalikult ettevalmistatud tekst kannab endas selgemat ja täpsemat sõnumit, ideoloogiat, samuti kätkeb selle suuline esitus dilemmat – kuidas öelda ette valmis mõeldut ja kirjutatut nii, et see ei mõjuks võltsina ja oleks korrektne räägitav keel. Valitud tekstid on mõeldud laiale vaatajaskonnale, mõeldud

edastama eelkõige teavet (mitte narratiivi). Ajakirjandusteksti on peetud etteloetava teksti etaloniks, mis mõjub kõige neutraalsemalt (Kerge *et al.*, 2008, lk 60), sõltumata esituse žanrist, seetõttu on see tekstižanr selleks uurimuseks sobivaim.

Valik on tehtud 2021.–2022. a eetris olnud Eesti Rahvusringhäälingu saadete „Prillitoos“ ja „Aktuaalne kaamera“ tekstiosadest. Transkribeerimiseks kasutati TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris väljatöötatud veebipõhist kõnetuvastusprogrammi. Uurimismetoodikat on täpsemalt kirjeldatud 3. peatükis.

Töö koosneb järgmistest osadest:

- Töö teoreetilises osas antakse põgus ülevaade teleteaduse ajaloolisest kujunemisest ning defineeritakse telekeelt lingvistiliste käsitluste kaudu ja tuuakse välja selle eripärad (ptk 1).
- Meetodi osas selgitatakse kasutatud uurimismeetodeid, antakse ülevaade ja põhjendatakse nii tekstide kui ka hindajate valimit (ptk 2).
- Uuringu osas kirjeldatakse nii multimodaalsete kui ka kirjalike tekstide auditooriumiuuringu tulemusi. Lisaks esitatakse võrdlevana emotsioonidetektoriga teostatud uuringu tulemused (ptk 3).
- Järelduste osas esitatakse uuringu tulemuste analüüs (ptk 4).

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1 Teleteaduse ajalugu ja uurimissuunad

Televisioon meediumina eksisteerib Eestis tänaseks ametlikult peaaegu 67 aastat: esimene ametlik proovisaade oli eetris 19. juulil 1955. Maailma esimene teleülekanne oli eetris San Franciscos 7. septembril 1927. Televisioon tähendab paljut ja koosneb paljust – seda on nimetatud tehnoloogia ja kultuuri kombinatsiooniks, see on ühtaegu rahvasteülene äri ja rahvuslik institutsioon. See on üldlevinud meelelahutus- ja oluline infokanal, mille kaudu saame osa loominguist ning väljendame nii poliitilisi kui ka ühiskondlikke vaateid ja huve. (Holland, 1997, lk 3)

Televisiooni teaduslik uurimine kasvas välja Ameerikas kommunikatsiooniuringutest ja selle algust võis aimata juba 1960ndatel. Televisiooniteaduse ehk teleteaduse (*television studies*) mõiste defineeris esimesena Briti uurija Charlotte Brunsdon 1990ndate algul, määratledes teleteadust kui pluralistlikku akadeemilist valdkonda ja distsipliini, mida saab kasutada televisiooni akadeemiliste uuringute tähistamiseks ja eristamiseks, televisiooni mõistmiseks ja selle üle arutlemiseks. Teleteadus jaguneb neljaks üksteisega seotud, kuid suhteliselt iseseisvaks uurimissuunaks:

- tekstianalüüs (*textual analysis*);
- institutsionaalne analüüs (*institutional analysis*);
- auditooriumi ja retseptsiooni uurimine (*audience and reception studies*);
- ajalooline analüüs (*historical analysis*). (Šein *et al.*, 2021, lk 528–529)

Televisiooni tekstianalüüsi all mõistetakse laiemalt saadete sisu ja vormi analüüsi, tekste ja nende struktuuri, narratiive, žanri, tähendust, representatsioone, diskursuseid, väärtuste, normide, stereotüüpide, müütide ja ideoloogiate avaldumist tekstides jm. Uurimismeetoditeks on semiootiline analüüs, diskursuseanalüüs, postmodernistlike ilmingute käsitlemine, žanriuuringud; peamiselt kultuuriteadustele omane kvalitatiivne lähenemine, erandina ka kvantitatiivne sisuanalüüs. (*Ibid.*) Olenemata sellest, mida telesaadete tootjad plaanivad saatega auditooriumile öelda, ei ole võimalik saate olemust lõpuni mõjutada. Seda saab uurida tekstianalüüsi abil, aga saadete tegelik mõju selgub vaid auditooriumiuuringute abil. (Livingstone & Lunt, 1993, lk 2)

Kuna televisioon on kompleksne teadus, tuleb selle mistahes valdkonna käsitlemisel arvestada ja integreerida erinevaid aspekte ja vaadelda neid omavahelises seoses. Televisiooni mõistmisel on võtmetehnika teleprogrammide ehk laiemas mõttes tekstide (teksti all mõistetakse siin mistahes piisavalt sidusat kultuurilist nähtust, mida on võimalik eraldiseisvana käsitleda, näiteks film, laul, romaan, raadiosaade ja ka telesaade) kriitiline analüüs. Televisiooniuuringutes ei piisa siiski vaid tekstist, olulist rolli mängivad kontekst, publik ning ka sektor ise. (Gray & Lotz, 2011, lk 27) Teleteaduse uurija Amanda Lotz räägib „vähemalt kahetasandiliste seoste loomise reeglist“ („*at least two of these*“ rule): tuleb seostada vähemalt kahte kolmest – institutsioon, sisu, kasutamine – ning neid seoseid analüüsida ühiskonna, kultuuri, tehnoloogia, tootmise ja ajaloo taustal. (Šein *et al.*, 2021, lk 529)

Teletekste tuleb uurida suhestudes auditooriumiga – televisioon töötab vaid saatja-vastuvõtja suhtes, mida omakorda saadavad telekinemaatilised meetodid, näiteks kadreerimine, kaamera nurk, selle liikumine, ruumi semiootika, stilistika jne. Ameerika autorite õpikutes on olulise teletekste mõjutava asjaoluna välja toodud visuaalsus ehk telepilt, mis televisioonis teksti alati saadab. Eelneva määrab omakorda kontekst, mis tähendabki seoseid tekstide vahel, auditooriumi ja saate vahel, saate žanri, edastusaega, selle inter- ja paratekstuaalsust.

1.2 Teleteksti määratlemine

Järgnevates alapunktides luuakse uurimuse taust – esiteks analüüsidest telekeelt kui allkeelt, teiseks püüdes mõista telekeele rolli televisiooni tähenduse loojana ja kolmandaks tuues esile selle olulisemad tunnused.

1.2.1 Telekeel kui allkeel

Ükski loomulik keel pole homogeenne, vaid liigendub erinevateks variantideks, mis üksteisest kas sõnavaralt või grammatikalt erinevad (Hennoste, 2000, lk 9). Televisiooni kui väga laia tähendust kandva ja erinevaid representatsioone võimaldava meediumi puhul on

võimalik keelt mitmeti klassifitseerida. Tiit Hennoste on eesti keele allkeeled jaganud järgmisesse põhisüsteemi:

- Kasutajakesksed allkeeled, sh kohamurded ja sotsiaalmurded;
- Situatiivsed allkeeled, sh registrirühmad ja registrid, valdkonnastiilid ja tekstitüübid;
- Allkeeled kodifitseerituse alusel, sh normikeel ja mittenormikeeled.

Registrirühmad eristavad kõne- ja kirjakeelt, registrid omakorda argi- ja kirjakeelt. (*Ibid.* 52)

Douglas Biber (1988) analüüsis Lancasteri-Oslo/Bergeni kirjaliku inglise keele korpust ja Londoni-Lundi suulise inglise keele korpust 67 keelelise tunnuse jaotuse alusel. Faktoranalüüsi tulemuste interpreteerimisel saadi inglise keeles seitse dimensiooni (D1 informatiivne vs. kaasav tekst; D2 narratiivne vs. mittenarratiivne tekst; D3 eksplitsiitne, kontekstist sõltumatu viitamine vs. mittespetsiifiline, situatsioonist sõltuv viitamine; D4 (avalik, teksti pinnal väljenduv) veenmine; D5 keelekasutuse abstraktsuse määr; D6 info edastamine reaalselt; D7 akadeemiline argumentatsioon koos nn pehmendusstrateegiatega. Neist esimesed viis on kesksed ning viimased kaks on perifeersed dimensioonid ega pruugi igas korpuses esineda. (Vaik *et al.*, 2020, lk 878)

Hennoste on Biberi uurimuse põhjal teinud üldistuse allkeelte registritesse jagunemise kohta:

- suuline spontaanne keel, mis jaguneb argiseks ja ametlikuks keelekasutuseks, mis erinevad ka oma põhieesmärgi poolest (osalemine või informeerimine);
- kirjalik redigeeritud keel, mis on eelkõige ametlik keelekasutus ja mis jaguneb kolmeks põhirühmaks: jutustavad tekstid, seletavad tekstid ja neid kombineeriv neutraalne tekstirühm. (Hennoste, 2000a, lk 21)

Telekeele registreid esineb mõlemas eeltoodud jaotuses – telekeel on suuline, kuid osaliselt redigeeritud ja seejärel kõnesse ümber töödeldud, kuid see on ka spontaanne keel, mis esineb intervjuudes, otsesaadetes jm. Erinevad uuringud toovad esile, et üldiselt paigutub telekeel lingvistiliselt pigem Hennoste üldistava jaotuse viimases punktis märgitud neutraalsesse vööndisse.

Biberi keelelistesse dimensioonidesse püütakse telekeele registreid paigutada ka Brasiilia uurijate teostatud Ameerika telekeele korpusanalüüsis, eesmärgiga teha kindlaks, kui homogeenne või heterogeenne on telekeel ja kuidas see on võrreldav inglise keele

registritega. Tulemused näitasid registrite vahel selgeid erisusi, mis viitab sellele, et üldiselt on tänapäeva Ameerika telekeel mitmekesine. Telekeele registrid jaotusid Biberi dimensioonide vahel märkimisväärselt ühtlaselt. Uuringust ilmselgus, et mitmed telekeele registrid on väga sarnased ekraanivälise suhtluskeele registritega, nagu vestlus, kõne ja intervjuu. Eelnimetatud analüüsis eristati 31 Ameerika telekeele registrit, mis lahknevad üksteisest nii formaalsusnäitajate, narratiivi, kontekstuaalsuse, väljendusviisi, veenvuse, abstraktsuse jpm näitajate poolest (Berber Sardinha & Veirano Pinto, 2017):

1. Animatsioon, üldine	17. Filmid
2. Animatsioon lastele	18. Uudised, saated
3. Animatsioon, lühifilmid	19. Uudised, päevauudised
4. Lasteprogrammid	20. Uudised, väitlused
5. Laste/teismeliste sarjad	21. Uudised, uurivad
6. Reklaamid	22. Uudistesaadet
7. Kohtuistungite ülekanded	23. Mitteilukirjandussarjad
8. Köögisaated	24. Saated eelkooliealistele
9. Draamasarjad	25. Tõsielusaated, mittevõistlused
10. Mängusaated	26. Tõsielusaated, võistlused
11. Inforeklaamid	27. Religioossed saated
12. Elustiiliprogrammid	28. Situatsioonikomöödiad
13. Poliitika otsesaated	29. Seebiooperid
14. Spordi otseülekanded	30. Hilisõhtused vestlussaadet
15. Minisarjad	31. Nõuande(vestlus)saated
16. Hommikuprogrammid	

Teavitavas kõnes kasutatakse Eestis reeglina normikeelt. Normikeel realiseerituna konkreetsetes tekstides osutub kas registriks, dialektiks või mõlemaks. Hennoste toob välja, et Eesti traditsioonis on pikka aega rakendatud lähenemist, kus kirjakeelt nõutakse ka avalikes suulistes spontaansetes tekstides (sellise lähenemise näiteks on aastakümneid ajalehtedes ilmunud tähelepanujuhtimised keelevigadele, kus pole mingit vahet tehtud, millise registri tekstiga on tegu). Hennoste nendib ühtlasi, et suulise ja kirjaliku teksti koostamine on väga erinev – suulise teksti tegemise tingimused nõuavad põhimõtteliselt teistmoodi lauset. (Hennoste, 2000a, lk 27)

1.2.2 Teletekst tähenduse loojana

Kultuuriteoreetik Stuart Hall on rõhutanud meedia kajastavat olemust ja juhtinud tähelepanu (tele)sõnumite kodeerimise-dekodeerimise protsessi iseärasustele. Sõnumi sümboolsusel on kommunikatiivses vahetuses eriline positsioon ning "kodeerimise" ja "dekodeerimise" hetked, mis on küll kommunikatsiooniprotsessi kui terviku suhtes suhteliselt autonoomsed, on väga olulised. Televisuaalne sõnum on visuaalne tugeva täiendava helilis-verbaalse toega. See tõlgib kolmemõõtmelise maailma kahetasandiliseks läbi vaataja dekodeerimisprotsessi, millele aitavad kaasa õpitud tajud. (Hall, 1973, lk 2)

Meediakajastus on alati üks paljudest võimalikest valikutest ja see on alati teatud määral nihestatud, rohkem või vähem kallutatud vastavalt saatetegijate eesmärkidele, eelistustele ja fookustele, tõekspidamistele ja suundumustele ning ka võimekusele käsitleda elulist ainet. Auditooriumis toimub teletekstidesse kätketud tähenduste dekodeerimine, nende mõistmine ja retseptsioon. Kuid auditoorium koosneb inimestest, kes erinevad üksteisest ea, soo, hariduse, teadmiste, tõekspidamiste, huvieelistuste, väärtus-orientatsioonide ja vajaduste poolest. Nad võivad neid koode erinevalt lugeda ja tähendusi erinevalt tajuda, seega tähendus ei ole püsiv. (Šein *et al.*, 2021, lk 525–526)

Teleteaduse kriitilise tekstianalüüsi meetodid on välja kasvanud semiootikast ja paralleelselt laiema huviga selle vastu, kuidas tekst võiks meile midagi rääkida teda ümbritseva kultuurisüsteemi kohta üldisemalt. Erinevad teleteaduse teerajajad leiavad, et teletekstide uurimisel on võtmeküsimuseks teksti ideoloogia analüüs. (Gray & Lotz, 2011, lk 45)

Telekeel kujutab endast teatud kokkuleppelisi võtteid, millega ajas ja ruumis kulgevaid lugusid esitatakse. Nendega antakse tajutavad tähendused sündmustele, tegevustele, konfliktidele ja dialoogidele, milles lugude reaalsed või väljamõeldud tegelased või osatäitjad osalevad. Väärtuselise sidususe ja sotsiaalse vastuvõetavuse saavad lood aga kolmandal tasandil, ideoloogiliste koodide abil, mis korrastavad ja kooskõlastavad kõik tähenduskihid. Väärtuspõhisus avaldub TV-tekstides diskursustena ehk sotsiaalselt ja kultuuriliselt mõjutatud käsitlusviisidena. Meedial üldse ja televisioonil eriti on võime kehtestada ühiskonnas kõige omaks võetumaid ja levinumaid elu, maailma ja inimsuhete käsitlemise viise, millega Michel Foucault' järgi luuakse teatav üldine mõtteviis ehk diskursuse kord. Kultuur teeb võimalikuks kogu selle keeruka ja mitmetasandilise tähenduste ruumi toimimise. (Šein *et al.*, 2021, lk 526)

John Fiske teooria kohaselt kasutab televisioon tähenduste loomisel kolmetasemelist koodisüsteemi, milleks on reaalsus, representatsioon ja ideoloogia. Televisioon on Fiske järgi intertekstuaalne – eelkõige eksisteerib see tekstidevahelises ruumis. Madonna video „Material Girl“ parodeerib Marilyn Monroe esitust loole „Diamonds are Girl’s best friend“, aga see pole puhas paroodia, vaid annab vihjeid palju laiematele ühiskonna kultuuritasanditele. (Fiske, 1987, lk 108)

Tugevalt mängib teletekstides kaasa polüseemilisus, mis saab oma tähenduse pildi ja heli loodud konteksti abil ja avaldub eri auditooriumigruppides erinevalt. Samas pole ükski tekst lihtsalt tähistajate muster: tekst on tähenduste kandja ning tähenduste ja tähistajate seostamine ei ole ainult nende asjakohaste tähendustega varustamine (*ibid.* 84). Televisioonile iseloomulikud tekstilised omadused erinevad oluliselt kirjanduse või filmi omadustest. Fiske rõhutab samas, et meie kultuur eelistab pigem kirjalikku ja devalveerib suulist ja see kajastub ka televisioonitekstides.

Fiske ja Hartley toovad välja järgmised põhilised erinevused suulise ja kirjaliku suhtlusviisi vahel:

<u>Suuline</u>	<u>Kirjalik</u>	<u>Suuline</u>	<u>Kirjalik</u>
dramaatiline	narratiivne	üürike	püsiv
episoodiline	järjestikune	sotsiaalne	individuaalne
mosaiikne	lineaarne	metafoorne	metonüümne
dünaamiline	staatiline	retooriline	loogiline
aktiivne	artefakt	dialektiline	ühemõtteline/järjekindel
konkreetne	abstraktne		

Eeltoodust iseloomustab televisiooni pigem suuline tulp, kuid see ei tähenda, et televisioon on suuline kultuur, vaid et selle populaarsus tugineb osaliselt sellele, et suuliselt on massidega industrialiseeritud ühiskonnas lihtsam suhelda. (*Ibid.* 105) See omakorda annab televisioonile võimu ja televisioonikeel on oluline auditooriumi mõjutaja, eriti kui suudetakse saade täpselt õigele sihtrühmale suunata.

Teleteadus 21. sajandil on võrreldes varasemaga suurem ja laialivalguvam, kuid samas ka väiksem ja korduvam. On palju rohkem seda, mida uurida, ja samal ajal on see, mida uuritakse, palju vähem hoomatav, sest „see pole enam kõikides elutubades samasugune,

nagu see oli varem“. Teleteaduse ühtne arusaam oma uurimisobjektist, mida on peetud enesestmõistetavaks (näiteks seosed kodususe, intiimsuse, pidevalt jätkuvaga), on muutunud seoses satelliittelevisiooni leviku, publiku killustumise, erinevate ajavööndite ja mitme platvormi kaudu saadete edastamise tõttu. Nii produtsendid kui ka teadlased on ühel meelel, et televisioon on digitaalse meedia pealetuleku tõttu 21. sajandi alguses jätkuvas ülemineku-perioodis. (Brunsdon, 2008, lk 128–132)

Tänapäeva telemeedia on üsna killustunud, potentsiaalne auditoorium jaguneb väga erinevate meediumite ja kanalite vahel ja seega on ka teksti mõjuväljad väga erinevad ning telekeel ja -pilt on üha vähem inimeste ühendajaks. Igas riigis ja kultuuriruumis on siiski peavoolust või hetkeolukorrast tingitud olulisi saateid, mida vaatab suur hulk inimesi või millest hiljem räägitakse või isegi ajakirjanduses arvustusi kirjutatakse. Keele vahenditega tähenduste loomine on nendes saadetes suure potentsiaaliga ja oluline. (Šein *et al.*, 2021, lk 528) Šein kasutab televisiooni kui kommunikatiivse emapuu metafoori, mis osutab televisiooni omadusele ja selle võimele ühendada inimkonda ja ühiskonda seda tugevamalt, mida võimsamad on lahutavad jõud. Just seetõttu on televisiooni roll kultuuris ka praegusel digiajastul oluline.

1.2.3 Telekeele tunnusjooned

Telekeele olulisim tunnusjoon on multimodaalsus, kus kokku saavad verbaalne tekst ning kõik muu kuuldeline ja silmaga hoomatav (audiaalne ja visuaalne). Eelkõige on verbaalne telekeel suuline, kuigi mitmetes saadetes lisanduvad suulisele kõnele kirjalikud tekstid (subtiitrid, selgitavad või lisainfot andvad tekstid). Suulisus televisioonis jaguneb samuti spontaanseks ja mittespontaanseks: tekstid on kas ettevalmistatud, spontaanse põhjal kokku monteeritud või täiesti spontaansed nagu näiteks uudistesaaate otselülitus.

Multimodaalsust on defineeritud ka kui täiuslikku vahendite pagasit, mida inimesed kasutavad selleks, et suhelda ja vahendada nähtuseid ja kogemusi, sealhulgas kõnet, heli, žeste, pilke, kehaasendeid ja liikumisi, kirjalikke tekste, kujutisi jne. Telesaadete ja filmide

neli peamist vahenditüüpi on verbaalne tekst, pilt, heli ja muusika ning nendest sõltuvad erinevad nn alamrežiimid. Näiteks dokumentaalfilmide puhul on need järgmised:

- verbaalne tekst, sealhulgas paraverbaalsed alamrežiimid, nagu intonatsioon ja kiirus;
- pilt koos järgnevate alamrežiimidega: pildi sisu (objektid, aga ka näoilmed ja žestid), kaamera (nurk, asend, lõiked), värv, valgus jne;
- muusika;
- heli (nt kella tiksumine või möödaskõitva auto müra). (Jaki & De Smedt, 2019)

Üldjuhul püütakse televisioonis kasutada ja propageerida head (suulist) kirjakeelt. Seda nõuab Eestis ka rahvusringhäälingu seadus. Selle § 4 sõnastatud eesmärk toob esimesena välja, et rahvusringhäälingu programmid, saated ja tegevused peavad toetama eesti keele ja kultuuri arengut (*Eesti Rahvusringhäälingu seadus–Riigi Teataja*, s.a.). Areng kannab endas alati heast veel paremale jõudmise eesmärki, nii et üldine püüdlus Eesti televisioonis on olla eeskujuks.

Erisusi saab välja tuua ka suulise keele sõnajärjes. Peamine erijoon on see, et kirjakeele sõnajärjele omast põhimõtet tuua kindlatel juhtudel öeldis aluse ette rakendab suuline kõne umbes kaks korda vähem (Hennoste, 2000b). Olulisimaks sõnajärge mõjutavaks teguriks suulises kõnes võib pidada infostruktuuri, s.o lausemoodustajate tuntust skaalal „tuntud–uus“, aga ka fokuseeritust. Lause rõhuasetus sõltub paljuski fookusest. Kontrasttiivne fookus väljendub intonatsiooni ja rõhu kaudu, aga ka sõnajärje kaudu (Lindström, 2005, lk 73). Suulises kõnes pole võimalik kirjakeele reegleid järgida, sest suuline süntaks on lausungisüntaks, mitte lausesüntaks. Suuline kõne ehitatakse üles lausungitena, mille piiriks on lõpetatust väljendav intonatsioon. Just intonatsiooni ehk kõnemeloodia abil valib kõneleja välja, mis üksusi ta tahab lausungina serveerida. Lausungiks võib olla liitlause, lihtlause, fraas, sõna, hääliitsus jne. Samal ajal on kõne lineaarne ja kustutamatu. Kustutamatus tähendab, et kõik, mis on välja öeldud, jõuab ka kuulaja kõrvu, kõneleja ei saa oma väljaöeldud teksti maha tõmmata. Lineaarsus tähendab, et kõneleja ei saa tekstile vahele kirjutada, ta saab kõne voolus üksnes tagantjärele ennast muuta või parandada. (Hennoste, 2000b, lk 54)

Välismaised telekeele õpikud toovad välja ka muud, millega televisioonitekstide looja peaks arvestama, nt Hemingway soovitus noortele ajakirjanikele: „Kisu keel täiesti puhtaks,

luudeni välja!“ (Hilliard, 2014, lk 71). Lihtsus ja selgus on võtmesõnad nii uudisteksti puhul kui ka kaadritaguse selgitava teksti puhul. Inglisekeelsed telekeele õpikud pühendavad suure osa grammatikale, sõnakasutusele, õigele toonile, et laused koostataks nii, nagu inimesed räägivad. Teksti kirjutamisel eesmärgiga see suuliselt esitada tuleb arvestada hingamise rütmi, et teksti ettekandja hingetõmbepausid kulgeksid tekstiga sobivas rütmis. Sõnakasutuses tuleb hoolikalt jälgida konteksti, et ei tekiks mitmeti mõistetavust. (Keller & Hawkins, 2009, 194-199)

ERRi produtsent Ene-Maris Tali rõhutab, et teles tuleb vältida kirjutatud teksti ettekandmist – see kõlab valelt ja võltsilt. Ainus koht, kus tekst läbi kirjutatakse, on vahetekstid.⁴

Ameerika teleteadlased Gray ja Lotz peavad televisioonis ülioluliseks *flow*'d ehk saadete voogu – kuidas saated on järjestatud, millised on vahelõigud, et vaataja püsiks ekraani ees pikka aega (Gray & Lotz, 2011, lk 127). Televisioon on suunatud eelkõige auditooriumile ja auditooriumiuuringutega tegeletakse igal tasandil, et saavutada saadete piisav vaadatavus, õppida tundma sihtgruppe, samuti märgata muutusi või tendentse ühiskonnas.

Suulise teksti mõistmisel ja vastuvõtmisel mängivad olulist rolli nii kontekst kui ka emotsioon (nii saatja kui vastuvõtja oma). Emotsioon avaldub nii sõnavalikus, sõnajärjes kui ka intonatsioonis. Näiteks Ene Vainik on veendunud, et emotsioon saab olla ainult inimesel, emotsiooni ei saa olla lausel ega tekstilõigul. Oluline on inimene lause taga. Kõne mõistmine ja kirjaliku teksti lugemine selle mõttest ja tundetoonist aru saades on dünaamiline ja eri tegureid arvestav aktiivne protsess (Vainik, 2012b). Kirjalike tekstide emotsiooniuuringuid käsitleb põhjalikumalt punkt 1.4. Suulises kõnes väljenduvate emotsioonide tunnuseid on samuti põhjalikult uuritud, seda nii Eestis kui välismaal. Paljude uurimuste järgi on emotsioonide tajumise tähtsaim parameeter helikõrgus. Teised emotsiooni tajumist mõjutavad tegurid on energia, kestus ja rääkimiskiirus. (Altrov, 2008, lk 261)

---

⁴ Näide: „Prillitoosis“ kirjutab Reet Linna vahetekstid, teeb need endale kõnetekstiks, omandab ja ütleb stuudios soravalt maha. Videolugudes on mõnikord vaja kaadritaguseid tekste ja need on samuti kirjutatud tekstid – seal peab olema selge mõte, enamasti on need juttu traageldavad või selgitavad, neil on mõõdetud pikkus. Need tekstid laotakse montaažis "tekstiaukudesse". Enamasti on põhjuseks vajadus saadet lühendada, sest kaadritagune tekst mahutab infot paremini kui pikk lohisev lõik (Ene-Maris Tali, e-kiri 27.12.21, autori valduses).

1.3 Telekeele uuringud maailmas

Televisiooni verbaalset keelt on asunud maailmas uurima alles eelmise sajandi lõpus. Ühe teedrajava televisioonikeele uurimuse viis läbi Michael Liberman (1983), kes käsitles verbaalset televisioonikeelt ühtse registrina, valides tekste ainult vaatajaskonna osakaalu alusel. Liberman analüüsis kaheksa massipublikule suunatud telesarja (näiteks: „Charlie inglid“, „Väike maja preerias“ jne) ühe episoodi stsenaariumi. Iga skripti puhul uuris ta selliseid funktsioone nagu sõnavara, lause ja lausungite pikkus, lausetüüp ja keele kujundlikkus, jõudes lõpuks järeldusele, et üldiselt on massipublikule mõeldud telesarjad süntaktilise ja semantilise keerukuse osas kehvad näited. (Liberman, 1983, viidatud Berber Sardinha & Veirano Pinto, 2017)

Paljud telekeele uuringud kasutavad tundmusanalüüsi ja *opinion mining*’u meetodeid (vt täpsemalt punkt 1.4), samuti on kasutatud korpusanalüüsi meetodeid. Tundmusanalüüsi rakendati varem subjektiivsete tekstide, näiteks tooteülevaadete peal, kuid üha enam hakati tegema katseid rakendada seda tekstidele, mis peaksid olema objektiivsemad, nt uudistele. Esimesed uuringud ei vastanud teadlaste ootustele, ilmnes ebakõla antud hinnangute ja nende selgituste vahel (Balahur *et al.*, 2010). Kuigi mõisteti, et peaaegu kõik meediatooted on multimodaalsed, piirdus tundmusanalüüs suures osas (sõnalise) tekstiga peamiselt multimodaalse tundmusanalüüsi tehnoloogiliste väljakutsete tõttu. Siiski on üha rohkem proovitud seda uurimisvaldkonda edendada. Näiteks on proovitud analüüsida vahetuid näost-näkku vestlusi ja YouTube'i videoid. Viimaste puhul on 2016. a uuritud nii inglise kui ka hispaaniakeelseid. (Pajupuu *et al.*, 2016; Poria *et al.*, 2017).

Huvitavaid näited võib tuua mitmelt maalt.

- Saksamaa ja Madalmaade uurijate Euroopas läbi viidud teledokumentaalfilmide tundmusanalüüs (Jaki & De Smedt, 2019).

Uuringu eesmärk oli näidata, kuidas saab TV-dokumentaalfilmides analüüsida kvantitatiivsel meetodil subjektiivsust ja emotsioone. Täpsemalt analüüsiti, kui palju emotsioone, sh kui tugevaid ja missuguses skaalas emotsioone esineb dokumentaalfilmides, kas on erinevusi dokumentaalfilmitüüpide vahel (nt ajaloolistel ja teaduslikel). Tulemused näitasid, et 90% lausetest dokumentaalfilmides on neutraalsed, kuid ajaloo- ja teaduslikud dokumentaalfilmid kalduvad võrreldes teaduslikega olema negatiivsemad. Üldiselt on dokumentaalfilmid siiski pigem positiivse alatooniga. Mis on aga huvitav – peamine osa

uuringust baseerus küll vaid dokumentaalfilmidest litereeritud tekstide emotsioonide hindamisel, kuid uuringu eksperimentaalne osa lisas tekstiosale pildi ja heli. Tulemused näitasid, et lause emotsiooni määramine on nendest meediumidest oluliselt mõjutatud. (*Ibid.*) Käesolev uurimustöö on saanud inspiratsiooni ja julgustust suuresti just sellest uuringust.

- Hong Kongi uurija korpusanalüüs House M.D. sarja dialoogide baasil (Law, 2016).

Eeltooduga (Jaki & De Smedt, 2019) samalaadse tulemuse andis ka see, taas huvitava suunitlusega korpusuuring, mille eesmärk oli uurida lingvistilist loovust teledraamades. Artikli hüpotees oli püstitatud Carteri 2004. a igapäevase argikeele teoorial, mis kategoriseerib lingvistilise loovuse mustreid loovaks ja mustreid ümbertegevaks loovuseks. House M.D. sarja dialoogide põhjal loodi korpus, mis keskendus mustreid ümbertegevatele (muutvatele) loovilmingutele, nagu uudiskeelendid, tuletised ja släng. Erilist tähelepanu pöörati korpusel või kontekstis vaid ühe korra esinenud sõnadele või väljenditele (*hapax legomena*). Analüüs toob esile mustreid ümbertegeva loovuse tugeva seose näitleja miimikaga, mis on loodud teatavat tüüpi telekinemaatiliste võtete abil, milleks on näiteks lähivõtted ja kadreerimine, kaamera nurk, kaamera liikumine ja ruumi semiootika. Autor tõdeb, et telekeel ja popkultuuri keel laiemalt on seni teenimatult vähe pälvinud lingvistide tähelepanu. (Law, 2016)

- Brasiilia uurijate Ameerika teleregistrite korpusanalüüs (Berber Sardinha & Veirano Pinto, 2017).

2017. a avaldas ajakiri Corpus artikli, mis võttis kokku Ameerika teletekstide põhjal läbi viidud ülimahuka korpusanalüüsi põhjal tehtud uuringu. Analüüs põhines Ameerika televisioonis näidatud 191 telesaate korpusel (kokku 930 teksti, 5,3 mln keelemärki). Korpusesse kogutud programmitüübid olid erinevad – poliitilised debatid, *reality show*'d, filmid, uudised jne (välja jäid vaid reklaamid) – ja neid omakorda võrreldi muude, mittevisuaalsete registritega (telefoni- ja tavavestlused, ettevalmistatud kõned, pressikonverentsid), kasutades multidimensionaalset lähenemist registrite varieerumisele (viide Biberi 1988. a uuringule, vt punkt 1.2.1). Analüüsi eesmärk oli tuvastada, kui homogeenne või heterogeenne on telekeel, ja kuidas seda võrrelda inglise keele registritega – kui sarnane on Ameerika *off-screen* ehk ekraaniväline inglise keel Ameerika telekeelele. Artiklis analüüsitakse muuhulgas televisiooni olemust üldisemalt, selle mõjuvälja ja kontekstuaalsust. Nenditakse, et aastate jooksul on telesaate eri tüübid omandanud oma

eristuva „sõrmejälje“, mis kandub olenemata saate tüübist erinevatele meediumitele – ilmselt seetõttu, et meediumite kontekstuaalsed raamistikud ja tugipunktid on samad, mis vastaval telesaatel. Uuringu tulemused näitasid, et mitmel teleregistril on ekraanivälise suhtlusega (näiteks vestlused, kõned ja intervjuud) väga lähedased seosed – kõige enam sarnanebki telekeel ettevalmistatud kõnega (Berber Sardinha & Veirano Pinto, 2017).

- Singapuri uurijate multimodaalne tundmusanalüüs tavakasutajate loodud YouTube'i videote põhjal (Poria *et al.*, 2017).

Uuring pakkus välja pika lühiajalise mälu (LSTM⁵) võrkudel põhineva uurimismudeli, mis võimaldab lausungitel jäädvustada videosse ka kontekstuaalset teavet, ning seda ekstraheerides on võimalik uurida ning klassifitseerida tundmuseid koos kontekstiga. Emotsioonide tuvastamine ja tundmusanalüüs on saanud sotsiaalmeedias uueks trendiks, mis aitab nii tavakasutajatel kui ka ettevõtetel automaatselt tuvastada kasutajate loodud sisus, eriti videotes, väljendatud arvamusi. Tänu arvutite ja nutitelefonide suurele kättesaadavusele ning sotsiaalmeedia kasutuse kiirele kasvule kalduvad tarbijad jäädvustama oma arvamusi toodete või filmide kohta ning avaldama neid sotsiaalmeedia platvormidel, nagu YouTube ja Facebook. Sellised videod aitavad tänu neis sisalduvatele hoiakutele teha potentsiaalsetel ostjatel teadlikke otsuseid. Videod võimaldavad tänu häälele, näoilmele ja taustainfole oluliselt paremini tuvastada selle looja emotsioone ja hoiakuid toote kohta. Niisiis aitab teksti- ja videoandmete kombinatsioon luua usaldusväärsema emotsioonide ja tundmuste analüüsi mudeli. Tänu meetodi kõrgele tehnoloogilisele tasemele saavutati tundetooni määramisel väidetavalt 5–10% varasemast kindlamad tulemused. (*Ibid.*)

Lisaks eeltoodule on eraldi valdkond kontekstuaalsusega seotud uuringud, mida käesolevas töös puudutati ja puudutakse põgusalt punktides 1.2.3 ja 1.4 (Kerge & Pajupuu, 2010), kuid mis telekeele uurimisel on väga oluline – kõik see, mis puudutab tähendust ja narratiivi ja kuidas seda on võimalik lingvistiliste meetoditega käsitleda.

---

⁵ Pika lühiajalise mälu (LSTM) võrkudeks nimetatakse teatud tüüpi närvivõrke, mis on võimelised õppima järjestuse ennustamise probleemide korral sõltuvust järjestusest. Seda on vaja keerukates valdkondades nagu masintõlge, kõnetuvastus ja palju muud. LSTM kuulub süvaõppe valdkonda.

1.4 Eestis tehtud uuringud

Et kultuuri ja keele mõju emotsioonide tajumisele on oluline, siis ei saa emotsioonide uurimisel tugineda teistes kultuurides teiste keelte põhjal tehtud uurimistulemustele: need saavad anda ainult suuna (Altrov, 2007). Altrov toob meile vastandliku näitena esile Jaapani kultuuri, kus emotsioonide väljendamine mõjub ebasotsiaalse ning isekana. Kui Jaapanis soovitakse väljendada viha või piinlikkust, siis hoopis naeratakse. (*Ibid.*)

Eestis televisioonitekste eraldi lingvistiliselt uuritud ei ole, kuid teksti, sh suulise teksti tundetooni, kontekstuaalsust ja formaalsust on tänu mitmele Euroopa Liidu grandile uurinud Eesti Keele Instituudi kõnetehnoloogia arengu töörühm aastatel 2006–2017. Tehtud on väga suur töö – loodud eesti emotsionaalse kõne korpus, ajakirjandustekstide baasil valentsikorpus, kirjalike tekstide emotsiooni määramise tööriistana emotsioonidetektor, on viidud läbi mitmeid uuringuid, kirjutatud palju teemat tutvustavaid ja analüüsivaid artikleid, mis leiavad kasutust ja tsiteerimist ka käesolevas töös.

Eesti uurijad on analüüsinud, kuidas eristada tekstitüüpe keeletehnoloogiale ja keeleõppele keskendumise võtmes. Üks tekstitüüpi iseloomustavaks näitajaks on teksti paiknemine formaalsuse-kontekstuaalsuse skaalal, mis on teksti sõnaliigisuhetel baseeruv ühetimõistetavuse näitaja. Teostatud formaalsuse-kontekstuaalsuse dimensiooni analüüs puudutas 28 suulist ja kirjalikku teksti. Tekstide valim oli väga laiapõhjaline ning kolm kaasatud tekstitüübist on televisioonitekstid (vt tabel 1). (Kerge & Pajupuu, 2010).

Tabel 1. Väljavõte uurimismaterjalist, mis puudutab televisioonitekste (allikas Kerge & Pajupuu, 2010, tabelid 1 ja 2).

Tekstitüüp	Lingvistiline vorm	Diskursuse iseloom	Diskursuse tüüp	Adressaat	Autor	Formaalsusindeks
TV otseintervjuu saatekülalisega	suuline	interaktiivne	dialoog	avalikkus	isik	35,6
TV-monoloog (saate tutvustus)	suuline/ettevalmistatud	mitte-interaktiivne	monoloog	avalikkus	institutsioon	43,3
TV-monoloog (ajalehtede ülevaated)	suuline/ettevalmistatud	mitte-interaktiivne	monoloog	avalikkus	institutsioon	60,0

Tulemused näitavad, et kirjalikud tekstid on formaalsemad kui suulised ja monoloogid formaalsemad kui dialoogid. Autorid viitavad meetodi autorite Heyligheni ja Dewaele'i

(2002) uuringule, kus tuuakse välja, et tekstide formaalsus sõltub nii suhtlusolukorrast kui ka teksti autori isikust. Suhtlusolukorra muutujatena märgivad Heylighen ja Dewaele järgmisi parameetreid: auditooriumi suurus, taustaerinevused, seadistuse erinevused, aeg, tagasiside, mõistmisvajadus. Personaalsete muutujatena märgitakse naiselikkust ja introvertsust, mida Eesti uurimus ei jälginud. (Kerge & Pajupuu, 2010)

Tabelist 1 on näha, et teletekstid on seda täpsemad ehk ühemõttelisemad, mida ulatuslikum on nende kirjalik ettevalmistus ja mida väiksem nende spontaansus. Otseselt pole see uurimus siinse magistr tööga seostatav, kuid loob tausta ja kinnitab eespool esitatud teooriaid.

Nähtuse kohta, et loomuliku keele sõnadel on kalduvus edasi anda mitte üksnes ideesid, vaid ka emotsionaalset või hinnangulist suhtumist, on kasutatud erinevaid nimetusi – konnotatsioon, tundetoon, emotsionaalne valents. Lähenemised teema uurimisele erinevad selle poolest, kas sõnade emotsionaalseid omadusi peetakse pigem osaks keele (juba realiseerunud) struktuurist või osaks inimese mentaalsest struktuurist, kus see esineb alles potentsiaalina. (Vainik, 2012a)

Opinion mining ja tundmusanalüüs hõlmavad loomuliku keele töötlemise (NLP) valdkonnas erinevaid meetodeid, mis püüavad esile kutsuda inimeste arvamusi, hinnanguid, hoiakuid ja emotsioone üksuste, indiviidide, probleemide, sündmuste, teemade ja nende atribuutide suhtes suurtes tekstimahtudes. Tavaliselt kasutatakse neid meetodeid turunduse ja sotsioloogiliste uuringute jaoks. Teoreetiliselt on neil kahel peened erinevused: esimene viitab pigem polaarsuse tuvastamisele ja teine emotsioonide äratundmisele, kuid tegelikkuses nähakse neid mõisteid sageli sünonüümidenä. Tundmus ja emotsioon on omavahel seotud niivõrd, kuivõrd "tunne on kas emotsioon või emotsioonist ajendatud hinnang". Teisisõnu võib tundmust pidada emotsionaalselt laetud arvamuseks. Paljud arvamuslaused ei sisalda siiski emotsiooni ja paljud emotsioonilaused ei sisalda arvamust. Üldiselt on tundmusanalüüsil kaks peamist lähenemist: korpusepõhine ja leksikonipõhine. (Pajupuu *et al.*, 2016) Täpsem ülevaade neist antakse meetodi alajaotuses (ptk 2).

Eesti keele pilootuuring, milles püüti leksikonipõhisel meetodil määrata kirjaliku teksti polaarsust, tehti käsitsi väga piiratud materjalil (Pajupuu *et al.*, 2012). Tulemusest inspireerituna seadsid uurijad ülesandeks luua eestikeelse teksti polaarsuse automaatne identifikaator, mis oleks domeenist ja tekstitüübist sõltumatu, ning välja selgitada, kas

ülesande jaoks sobib paremini leksikonipõhine või masinõppe meetod. (Pajupuu *et al.*, 2016). Töö tulemusena sündis eelviidatud valentsileksikon ja tööriistana emotsiooni-detektor.

Käesolev töö püüab eestikeelsete teletekstide uurimisel arvesse võtta Eestis läbiviidud uuringuid, võrreldes siin tehtud mujal maailmas teletekstide peal tehtud analüüsidega. Siduvaks märksõnaks on teksti tundetoon, sest selle kohta leidis mitmeid konkreetseid teletekstide uuringuid ja sama teemat on uurinud ka Eesti uurimisgrupp, küll mitte otseselt teletekstidel, kuid erinevatel tekstitüüpidel, sh ajakirjandustekstidel.

2. UURIMISMEETOD JA VALIM

2.1 Uurimismaterjali valim

Arvestades teksti spontaansust, on teletekstid käesoleva töö valimi määramiseks jagatud järgmisteks lihtsustatud alaliikideks:

- teleintervjuu (eetris on intervjueeritav ja intervjuerija, toimub nendevaheline vestlus, intervjuerijal on läbi mõeldud küsimused ja vestluse eeldatav suund, vestluse ise on spontaanne ja ette valmistamata);
- reportaaž (eelkõige spordiülekanDED, täiesti spontaanne saatejuhi tekst, kel võivad olla ette valmistatud vaid faktid osalejate või sündmuse kohta, mida ta vajadusel seob spontaanse jutuga);
- ettevalmistatud kõne või vahetekst otseetris (saatejuht on ekraanil näha, tekst on mõeldud sissejuhatusesks uuele saateosale või üleminekuks ühelt saateosalt teisele);
- ettevalmistatud saatetekst taustaplaanile (rääkijat näha ei ole, eesmärk on anda lühidalt infot katteplaanel näha oleva kohta või teha kokkuvõtte teemast kui katteplaani/aeg on liiga lühike);
- seriaalid, filmid (lavastus);
- subtiitrid (tõlgitud või emakeelne suulist teksti saatev kirjalik tekst).

Uuringu sisendiks valiti eeltoodud alaliikidest ettevalmistatud tekstiga suuliselt otse eetris esitatud uudised kui eeldatavalt neutraalseim tekstivorm. Neutraalne hinnangutevaba tekst võimaldab võrrelda erinevate isikute poolt erinevas kontekstis esitatud tekstivormide tundetooni tajumist selgemalt.

Uudist pole võimalik üheselt määratleda, kuid seda saab eristada teistest žanritest järgmiselt: uudis on objektiivne, st see ei esita kirjutaja arvamusi, seisukohti jms, mida arvamused ja publitsistika esitavad; uudis erineb teistest žanritest oma ülesehituse poolest. (Hennoste & Kurvits, 2008, lk 24)

Uuringu algmaterjali maksimaalse neutraalsuse tagamiseks oli oluline, et esitatud tekst on toimetatud, st läbimõeldud ja mitte spontaanne, mis välistab esitaja subjektiivsed hinnangud, samas on esitatud otse eetris – vaataja näeb teksti esitajat. Kuna telesaate puhul edastatakse

lisaks sõnale ka pilti (sh esineja miimika ja kehakeel, taustaplaanid), mõjutab see oluliselt televaataja hoiakuid ning osalejate väljaõeldu saab varjundeid, mis trükitekstis ei avaldu. Otse-eetrisse edastatud telesaade on vahetu tervik ja oluline pole ainult see, kes ja mida, vaid ka kuidas esitab. Saatejuhi vastutusel kujuneb tervik, mille adressaat on televaataja. (Sillaots, 2012)

Remargina saab välja tuua, et nii välismaa teleteadlased kui ka eesti uurijad on kritiseerinud uudiste näilist neutraalsust. Märgitakse, et uudisesaated on enamasti keskendunud vahetult toimuvale, jättes taustateabe edastamata või poolikuks, mis võimaldab uudise loojal näidata fakte talle sobivalt (Holland, 1997, lk 183). Fairclough toob näitena nõukogude ohu kujutamise, mis muutus külma sõja perioodil lääne meedias korduvaks vormeliks ja andis uudisloole juba eeldatava hoiaku (Fairclough, 2001, lk 128). Eesti uurijatest on uudislugude varjatud hoiakutest kirjutanud Reet Kasik (Kasik, 2003, lk 46). Praeguse uuringu kontekstis ilmnevad narratiivist sõltuvad hinnangud uurimistulemustes (ptk 4).

Kultuuriuudis omakorda sisaldab tihti asjatundjate arvamusi või kommentaare (Hennoste & Kurvits, 2008), mis on aga selle žanri eripära – kultuuriuudise eesmärk on suunata vaatajat kultuuri tarbima või rikastada tema maailmapilti seoste loomisega. Nimetatud žanr on käesolevasse uuringusse toodud sisse valimi rikastamise eesmärgil ja paralleelse võrdlusmaterjalina.

Uudistekstidest on valitud kaks ETV saatetüüpi. Ühes on uudised peateema ja teises saateosa:

- „Aktuaalse kaamera“ kella 18.30 uudised (peaploki uudis, kultuuriuudis) ja
- „Prillitoosi“ Mart Juure kirjandusminutid (kirjandusuudis).

„Aktuaalse kaamera“ uudistest on valik tehtud mõneti juhuslikkuse alusel – valitud on kell 18.30 algava uudissaate, milles esitavad uudised on lühemad kui kell 21 algavas AK põhisaates, peaplokist üks kuni kaks uudisklippi, mis erinevad üksteisest sisu poolest. Valik tehti mitme kuu lõikes paarist saatest eesmärgiga, et uudised oleksid võimalikult erinevad. Kuna uuringu perioodi uudiste põhiteema, mis kordus igas uudisesaates, oli koroonaa, katsuti valim komplekteerida sisult võimalikult erinevatest teemadest. Kuid kuna koroonaa oli uudiste põhiteema väga pikalt, jäeti valimisse ainsa korduva teemana paar koroonauudist, mis on ajaliselt üksteisest lahus. Valimis on rohkem päevakajalisi uudiseid, kuna teemade lõikes on nende varieeruvus suurem. Piiratud aja ja ressursside tõttu sooviti valim koostada

võimalikult ühtlane. Eeltoodud põhjusel on päevakajaliste uudiste hulgas ka kaks välisuudist.

Uuringus vaadeldavad kultuuriuudised valiti eesmärgiga lisada teemadesse vaheldust ja ka ajatust, sest võrreldes päevakajaliste teemadega püsivad raamatu- ja filmitutvustused kauem aktuaalsetena. Valimisse kaasati kolm raamatututvustust Mart Juure kirjandusminutitest saates „Prillitoos“ ja üks päevakajaline filmitutvustus „Aktuaalse kaamera“ kultuuriuudiste rubriigist.

Tabel 2. Valimit kirjeldavad andmed

Nr	Pealkiri/teema	Uudise liik	Allikas	Kuupäev	Klipi pikkus min:sek	Sõnade arv	Tähe- märkide arv koos tühikutega
1.	Laanemi raamat	kultuuri- uudis	ERR, Prillitoos	23.01.2022	01:16	156	1094
2.	Õnnepalu raamat	kultuuri- uudis	ERR, Prillitoos	19.12.2021	01:40	212	1494
3.	Raamat Michelangelost	kultuuri- uudis	ERR, Prillitoos	19.12.2021	01:00	127	887
4.	Miinijahtijad Soome lahel	päeva- uudis	ERR, 18.30 uudised	14.02.2022	01:11	131	1010
5.	Koroona levik Eestis	päeva- uudis	ERR, 18.30 uudised	14.02.2022	02:33	351	2692
6.	SMITi juht lahkub	päeva- uudis	ERR, 18.30 uudised	17.02.2022	00:48	78	705
7.	Kõrghariduse tasuliseks muutumine	päeva- uudis	ERR, 18.30 uudised	17.02.2022	02:46	330	2498
8.	Algas laste vaksineerimine	päeva- uudis	ERR, 18.30 uudised	17.12.2021	02:42	380	2683
9.	Vaktsiinipasside kehtivusaja lühenemine	päeva- uudis	ERR, 18.30 uudised	17.12.2021	02:20	276	2154
10.	Ukraina presidendi avaldus	päeva- uudis	ERR, 18.30 uudised	20.02.2022	00:54	95	709
11.	Vaino Vahingu päevaraamat	kultuuri- uudis	ERR, 18.30 uudised	16.02.2022	02:28	303	2181

Uudislood salvestati Bandicami⁶ vabavara abil eraldi klippideks ning lugude häälsalvestused transkribeeriti TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris väljatöötatud veebipõhise kõnetuvastusprogrammiga⁷ kirjalikuks tekstiks. Programmi tehtud vead parandati käsitsi, samuti lisati tekstidesse märged reportaaži otsekõne kohta, et lugeja jaoks oleks tekst paremini mõistetav. Kuna suulises kõnes pole selliseid lauseid nagu kirjalikus, on lausete eristamiseks keskne alus intonatsioon, s.t eristatakse üksused, mis põhinevad intonatsioonil (Hennoste, 2000c). Seega laused moodustati peamiselt kuulmise järgi. Uuringus kasutatud uudislugudes oli kogu tekst esitatud väga selge hääldusega ja neis ei esinenud tavakõnes tavalist venitamist jm vaid suulisele kõnele iseloomulikke häälotsusi. Võõrkeelse kõne puhul kasutati transkribeerimisel (litereerimisel) originaaluudises kasutatud subtiitreid.

Klippide pikkus varieerus 54 sekundist 2,5 minutini. Litereeritud tekstide pikkus jäi vahemikku 700 kuni 2700 tähemärki. Uudised järjestati küsitluse jaoks peamiselt juhuslikkuse alusel. Otsus alustada kergemate uudislugudega oli uurijapoolne valik, et küsitletavatel oleks kohe alguses eeldatavalt hea häälestus kogu küsitlus lõpuni teha. Kokkukulust vastajatel küsitluse peale aega umbes 25–40 minutit, sõltuvalt sellest, kui põhjalik või kiire vastaja oli. Valimi ülevaade on esitatud tabelis 2.

2.2 Hindajate valik ja tunnused

Uuringusse kaasati kaks hindajate gruppi: esimene, 16 inimesest koosnev hindajate grupp luges litereeritud uudiseid tekstina ja teine, samuti 16 inimesest koosnev grupp, vaatas samade uudiste originaalesituse videoklippidelt. Kokku kaasati auditooriumiuuringusse 32 inimest.

Kuna varasematest uuringutest on selgunud, et emotsiooni tuvastamine vaid hääle põhjal on kultuurispetsiifiline ja omandatav pikema aja jooksul (Altrov, 2007), otsustati ka siin valida audiovisuaalsete klippide hindajateks üle kolmekümneaastased eesti rahvusest ja emakeelena eesti keelt rääkivad inimesed. Ka eesti emotsionaalse kõne korpuse projektis kasutati ligilähedaselt samade parameetritega hindajaid (30 inimest, sh 15 meest ja 15 naist, kes olid

---

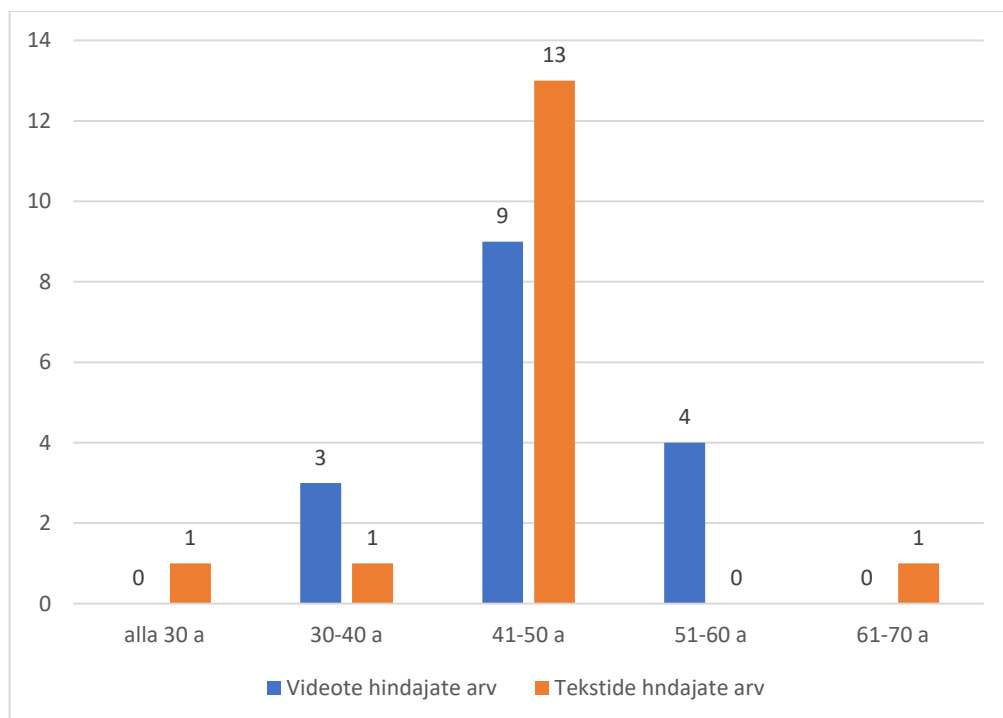
⁶ <https://www.bandicam.com/>

⁷ <http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>

30-aastased ja vanemad). Tulemuste ühtluse huvides kaasati vastajateks sarnase haridustasemega – eelistatult kõrgharidusega inimesed (vaid ühel oli kõrghariduse omandamine lõputöö faasis jäänud pooleli). Täpselt samu kriteeriume rakendati ka tekstide hindajate puhul. Kõikidelt vastajatelt koguti üldised andmed soo, vanuse, haridustaseme ja meediatarbimise kohta.

Mehi ja naisi kaasati hindajate gruppidesse ühtlaselt: nii lugejaid kui vaatajaid oli 5 meest ja 11 naist, seega 69% vastanutest olid naised ja 31% mehed. 97% vastanutest oli kõrgharidusega. 22 inimest ehk 69% vastajatest olid vanuses 41–50 a. Tekstide hindajatest oli selles vanuses 81% (13 inimest), videote hindajatest 56% (9 inimest). Vt joonis 1.

Joonis 1. Hindajate vanuseline koosseis

Meediatarbimise kohta küsiti igalt vastajalt kolm valikvastustega küsimust:

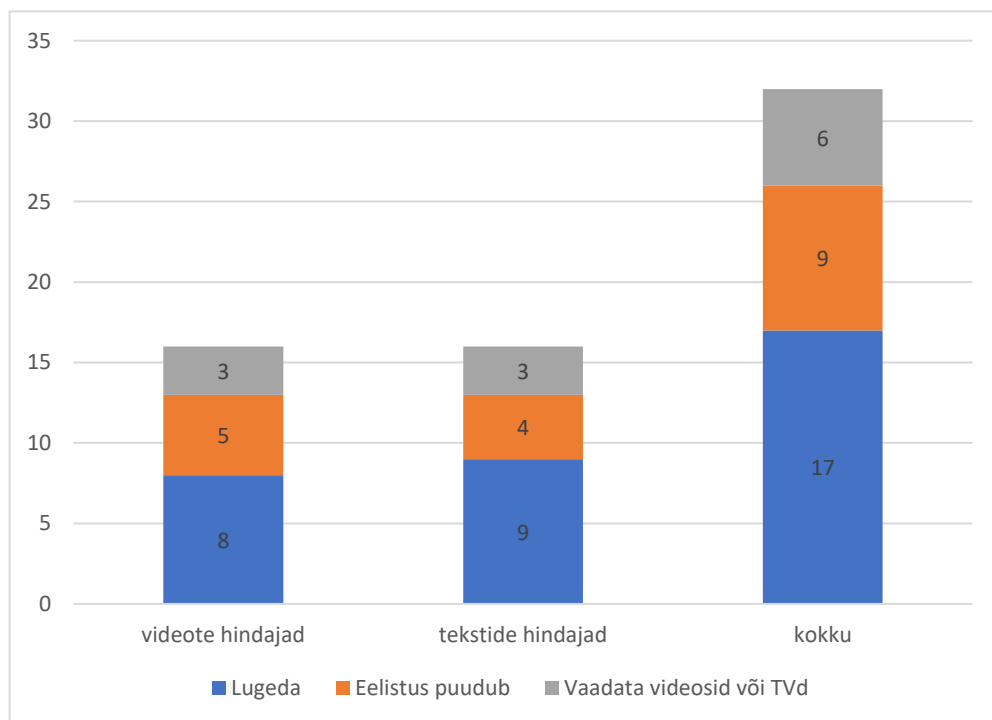
- Päevauudistega püsin kursis (valida tuli kuni 2 enimkasutatut): loen paberlehte / loen uudiseid veebist / vaatan televiisorist uudistesaaeid / kuulan raadiot / kuulen tuttavatelt / uudised ei huvita ja saan neist teada juhuslikult
- Jälgin uudiseid ja maailmas toimuvat: mitu korda päevas / keskmiselt korra päevas / paar korda nädalas/ebaregulaarselt / uudised ei huvita ja ma ei jälgi neid
- Info saamiseks eelistan: lugeda / vaadata telesaateid või videoid / eelistus puudub

Domineerivad vastused esimese küsimuse kohta olid: 97% vastanutest loeb uudiseid veebist, 69% vaatab uudiseid televiisorist. Keegi ei vastanud, et uudised teda ei huvitaks, vaid üks kinnitus tuli variandile „kuulen uudiseid tuttavatelt“.

Uudiseid tarbib mitu korda päevas 81% ehk 26 vastanut, 16% ehk 5 vaatab neid korra päevas ja 1 vastaja jälgib uudiseid ebaregulaarselt.

Nii lugejad kui ka videote vaatajad vastasid väga ühtlaselt viimasele küsimusele: kuidas eelistatakse infot saada. 53% vastanutest eelistab uudiseid lugeda, 28% eelistab vaadata uudiseid televisioonist ja 19% eelistus puudub. Raadio kuulamise kohta selles küsimuses valikvastus puudus, kuid 5 inimest on esimese küsimuse puhul ühe variandina märkinud, et kuulavad uudiseid ka raadiost. Vt Joonis 2

Kokkuvõttes saab tõdeda, et hindajate grupid sai soovitud komplekteeritud sarnase profiiliga inimestest, seda ka meedia tarbimise osas.

Joonis 2. Hindajate eelistatud uudiste tarbimise viis

2.3 Uurimismeetodi kirjeldus

2.3.1 Kvalitatiivne suunatud sisuanalüüs

Uudistekstide tundetooni määramiseks kasutati kvalitatiivset suunatud sisuanalüüsi. Uurimus toetub peamiselt Eestis tehtud ja punktis 1.4 kirjeldatud emotsiooniuuringutele, laiendades meetodit multimodaalsetele teletekstidele ning saades inspiratsiooni välismaistest teletekstide põhjal läbiviidud tundmusanalüüsides. Seega on uuritava nähtuse kohta olemasolevaid teooriad ja seniseid uurimusi, mis vajavad edasiarendamist (Laherand, 2010, lk 292). Teletekstide kohta Eestis tundmusanalüüsi tehtud ei ole.

Uuringu andmed saadi struktureeritud pooleldi avatud, pooleldi suletud vastustega kirjalikust arvamusküsitlusest (vt lisad 1 ja 2). Küsitluse ettevalmistamisel arvestati eesmärki saada hinnangute põhjal võrreldavad tulemused ja sellest tuleneb hindamisprotsessi kaasatud inimeste arv. Videoklippide ja nende põhjal litereeritud tekstide tundetooni määrasid kaks 16 liikmest koosnevat hindajate gruppi. Hindajate arv grupis – 16 – valiti seoses sooviga võrrelda uurimistulemusi EKI emotsioonidetektori antavate hinnangutega. Statistilise meetodi katsetamiseks on 16 minimaalne hindajate arv⁸.

Arvestati ka tingimust kasutada hindajatena mitte-eksperte, saamaks n-ö argitasandi teadmist. Küsitlused võisid sel juhul olla avatud või suletud küsimustega, kirjalikud või suulised (Vainik, 2012a), praegusel juhul kasutati kirjalikku küsitlust.

Vastajate isiku ja meediatarbimise harjumuste kohta käivad küsimused olid suletud. Uuringu põhiosa – tekstide ja klippide hindamine – oli samuti suletud küsimustik – hindaja pidi valima ühe kolmest tundetoonist (positiivne, negatiivne, neutraalne). Seda oli omakorda võimalik ja soovituslik oma sõnadega põhjendada, mida enamik vastajatest tegi. Seega oli küsitlus pooleldi avatud vastustega.

Kogutud hinnanguid analüüsiti domineeriva arvamuse meetodil, mille on välja töötanud ja mida on kasutanud James W. Pennebaker oma meeskonnaga erinevate taju-uuringute läbiviimisel (Pennebaker *et al.*, 2001). Lugeja- ja vaatajahinnangu väljaselgitamiseks paluti

---

⁸ Kultuuriuurimustes on valimi rahvusvaheliselt kokkuleppeline miinimumarv 16, millest alates on p-väärtused usutavad. (Hille Pajupuu, e-kiri 07.05.2022, autori valduses)

16 eestikeelsel lugejal või vaatajal lõigud (või klipid) iseseisvalt läbi lugeda (või vaadata) ja intuitsiooni järgi otsustada, kas uudis on positiivne, negatiivne või neutraalne. Kolme alternatiivse variandi (positiivne, negatiivne, neutraalne) puhul sai domineerivaks arvamus, mida lugejad väljendasid rohkem kordi kui pool hinnangute koguarvust. See tähendab, et kui üheksa hindajat kuueteistkümnest hindas teksti positiivseks, viis negatiivseks ja kaks neutraalseks, määratles domineeriv arvamus lõigu positiivseks. Kui ükski arvamus ei domineerinud ülejäänute summa üle, peeti lõiku emotsionaalselt ambivalentseks (näiteks ei olnud domineerivat arvamust, kui 16st lugejast 8 pidas teatud lõiku positiivseks, kaks aga negatiivseks ja kuus neutraalseks). Samal põhimõttel oli teostatud Eesti uurimisgrupi läbi viidud erinevate tekstitüüpide emotsiooniuuring, mis analüüsis erinevaid tekstiliike leksikonipõhisel meetodil ortograafiliste lõikude kaupa ja võrdles tulemusi hindajast eksperdi antud hinnanguga (Pajupuu *et al.*, 2012).

Küsitlusega kogutud vastajate põhjendusi antud hinnangutele (avatud vastused) analüüsiti deduktiivselt, võrreldes neid saadud üldise lugeja- ja vaatajahinnanguga.

2.3.2 Võrdlev meetod

Uuringus kasutati lisaks eelnevale ka võrdlevat meetodit, et hinnata EKI emotsioonidetektori⁹ antud hinnanguid auditooriumi poolt antud hinnanguga. Emotsioonidetektor on Eesti Keele Instituudis riikliku programmi "Eesti keeletehnoloogia 2011–2017" projekti "Kõne ja teksti emotsionaalsuse statistilised mudelid" raames loodud vahend kirjaliku teksti lõikude positiivsuse, negatiivsuse ja neutraalsuse tuvastamiseks. Detektori abil oli võimalik hinnata tekstide emotsionaalsuse valentsi kahel erineval meetodil: statistilisel ja leksikonipõhisel. Mõlemad meetodid töötavad ortograafiliste lõikudega, mis on teksti polaarsuse tuvastamiseks optimaalseim ühik. Lõik on enamasti tähenduslik tekstiüksus, mis koosneb peamiselt sarnase polaarsusega lausetest (Pajupuu *et al.*, 2016). Nii statistilise kui leksikonipõhise meetodi on eestikeelsete tekstide analüüsimiseks välja töötanud Eesti Keele Instituudi kõnetehnoloogiaga tegelev uurimisgrupp Hille Pajupuu ja Rene Altrovi eestvedamisel aastatel 2011–2017.

---

⁹ <http://peeter.eki.ee:5000/valence>

Statistiline meetod tugineb tekstilõikude hindamisele. Üldtuntud süsteemid ingliskeelsete tekstide tundmusanalüüsi jaoks on Naïve Bayes ja Support Vector Machine (SVM). Meetodi rakendamiseks eestikeelsetel tekstidel loodi valentsikorpus¹⁰ – võeti suur hulk erinevat liiki tekste (ajalehtede arvamused, kultuur, sport, elu, Eesti, maailm ja ajaleheartiklite kommentaarid) ning domineeriva arvamuse alusel anti igale lõigule lõpphinnang, mis kanti korpusesse. Selle korpuse alusel õpetati masinat ära tundma negatiivseid, positiivseid ja neutraalseid lõike. Seejärel uuriti, kui täpselt hindab masin võõrast teksti, mis on samast tekstiliigist kui tema treeningmaterjal. Näiteks arvamused puhul on sarnasus 88%, aga ajalehe kultuurirubriikide puhul alla 60%. (Pajupuu *et al.*, 2016)

Leksikonipõhine lähenemine tugineb eeldusele, et tekst sisaldab emotsionaalse varjundiga sõnu, mis viitavad kirjutaja hoiakule (nt *abivalmis* on positiivne, *ebameeldiv* on negatiivne). Selliste sõnade tekstis esinemise analüüs näitab, kas teksti polaarsus on pigem positiivne või negatiivne. Leksikonipõhine lähenemine nõuab emotsionaalse varjundiga sõnade sõnastikku, kus sõnadele on antud emotsionaalne hinnang. Mõlema polaarsusega sõnade loendamine annab hinnangu kogu teksti tundetoonile. Loendamisel tuleb siiski arvestada võimalusega, et sõna eelpolaarsus on konteksti tõttu muutunud. (*Ibid.*) Leksikonipõhise lähenemise puhul tuuaksegi välja, et tundmus on väga kontekstitundlik (Pang & Lee, 2008).

Eestis on 2011. a inimeste hinnangute baasil loodud valentsisõnastik¹¹, mis võimaldab leksikonipõhist meetodit kasutada ka praktikas. Meetod tugineb teadmisele, et iga tekst koosneb ligi 80% sagedastest sõnadest, seega igasse teksti satub sisse nii negatiivse kui ka positiivse valentsiga sagedasi sõnu. Mõned uuringud on tuvastanud, et enamasti saab lõigu viimase lause järgi otsustada, kas teksti tundetoon on positiivne või negatiivne – viimane lause võtab kokku kogu lõigu emotsiooni. Detektori hinnangu kattuvus lugejahinnanguga sõltub tekstitüübist, kuid tehtud uuringute põhjal saab väita, et enamasti ületab see 70%. (Pajupuu *et al.*, 2012)

2016. a läbiviidud emotsioonidetektori meetodeid võrdleva uuringu tulemused näitavad, et teatud olukordades sobib paremini üks, siis teine meetod (vt tabel 3). Esile tuuakse Eestis loodud valentsisõnastiku parajat sõnade arvu – leksikonipõhine meetod on andnud häid

---

¹⁰ <http://peeter.eki.ee:5000/valence/paragraphsquery>

¹¹ <https://github.com/EKT1/valence/blob/master/valence/squad.csv>

tulemusi just väikeste sõnastikega ja Eesti oma on üks väiksemaid maailmas. Samas andis arvamused hindamisel häid tulemusi just statistiline meetod. (Pajupuu *et al.*, 2016)

*Tabel 3. Täpselt tuvastatud polaarsusega lõikude protsent teksti tüüpide kaupa. (allikas: Pajupuu *et al.*, 2016, tabel 2)*

Teksti tüüp	Lõikude arv	Leksikoni-põhine meetod	Statistiline meetod			
			Naïve Bayes		SVM	
			Täpsuse %	Standard-hälve	Täpsuse %	Standard-hälve
Arvamus	972	76,4	88,8	1,8	88,2	1,3
Siseuudised	419	73	62,7	1,7	67,2	1,8
Elu	518	62,4	64,5	2,7	69,5	2,4
Kommentaariid	1008	58,3	86	2,9	85,2	1,4
Krimi	209	78	87,9	2	87,7	1,2
Kultuur	262	78,2	54,4	5,2	58,1	2,3
Sport	385	80,3	75,7	3	75,2	2,6
Maailm	313	79,2	68,7	1,1	72,5	2,5
Keskmine %		73,2	73,6		75,5	
SD		8,3	13		10,8	

Emotsioonidetektorit ei ole seni suulise spontaanse teksti peal katsetatud. Kuna praegune uuring hõlmab pigem ettevalmistatud, mitte spontaanseid suulisi tekste, mis uuringu huvides litereeriti, oli uurijal ahvatlev võimalus kaasata töösse võrdlus ka detektoriga.

3. EESTI TELEVISIOONI UUDISTEKSTIDE TUNDETOONI UURING MULTIMODAALSE JA VERBAALSE TEKSTI ANALÜÜSIL

3.1 Uuringu käik

Auditooriumiuuring viidi läbi e-posti teel 2,5 nädala jooksul perioodil 25.02 – 13.03.22. Hindajad täitsid kirjalikult doc-formaadis küsitluslehe, millel olid tekstid või audiovisuaalse materjali küsitluse puhul eraldi mp4-formaadis avanevad lingid, millele omakorda järgnes hinnangu andmise plokk. Iga vastaja puhul eelnes vastamisele individuaalne juhendamine. Küsitluslehed on toodud lisades 1 ja 2.

Hindajate esimesel grupil paluti uudistekste omaette lugeda ja märkida iga uudise alla, millist tundetooni see tekst tema jaoks kannab, samuti paluti iga teksti puhul võimalusel põhjendada, mis kallutas hindajat valitud tundetooni määrama. Teisel hindajate grupil paluti vaadata eelsalvestatud uudisklippe ja märkida hindamislehele, millist tundetooni see löik tema jaoks kannab, ning paluti oma valikut samuti võimalusel põhjendada.

Tundetoonide määramisel sai valida järgmiste hinnangute vahel: positiivne, negatiivne, neutraalne. Positiivse, negatiivse või neutraalse koondhinnangu sai uudisele anda vaid juhul, kui vastava hinnangu andsid üle 50% vastajatest. Muul juhul jäi hinnang vastuoluliseks.

Vastuoluline hinnang tähendab seda, et ükski vastajahinnang ei domineeri teiste üle, ja et iga vastaja on hinnanud emotsiooni erinevalt teisest ja tulemused on järgnevad:

- 1) mõned negatiivsed, mõned positiivsed, mõned neutraalsed, samas ükski hinnang ei domineeri või
- 2) negatiivsete hinnangute arv võrdub positiivsetega või
- 3) negatiivsete hinnangute arv võrdub neutraalsetega või
- 4) positiivsete hinnangute arv võrdub neutraalsetega.

Kui vastuoluline vastajahinnang on saadud kahel esimesel viisil, loetakse tulemust korrektseks, sest vastuolulisus tuleneb hinnangute erinevast polaarsusest, mitte leksikaalsest või muust lingvistilisest teksti omadusest. Kui vastuoluline hinnang tuleneb neutraalse ja mingi pooluse kombinatsioonist, mis on samas vastuolulised lugeja poolt antud hinnanguga,

tuleb tulemust lugeda mittekorrektseks (näiteks lugeja hinnang on vastuoluline seetõttu, et hinnangud on positiivsed ja neutraalsed, samas teise meetodi abil on saadud negatiivne tulemus – tulemused eri meetodite abil ei kattu isegi osaliselt, seega on tulemus vale). (Pajupuu *et al.*, 2012)

Sarnasel põhimõttel testkatse teostati ka eesti keele emotsionaalse kõne korpuse loomisel, kus paluti hindajatel küll määrata lause täpsem emotsioon. Kindel tulemus saadi, kui mingi vastus oli 51% või rohkem ülekaalus (Altrov, 2008).

3.2 Multimodaalsete tekstide uuringu tulemused

Audiovisuaalsete uudisklippide mõju analüüsimine ja võrdlemine oli uuringu läbiviijale töö kõige põnevam osa, sest selle tulemused annavad vastuse kogu uuringu peamisele küsimusele: kuidas mõjutab telekeel vaatajat ja milline on televisiooni mõju uudistekstile. Käesolev uuring on ühtlasi esimene kord määrata Eestis multimodaalse materjali (ja kitsamalt uudisklippide) tundetooni, samuti on see esimene kord võrrelda tulemusi tekstianalüüsi meetoditega. Kokkuvõtvad tulemused on esitatud tabelis 4.

Selgelt polaarse tundetooni koondhinnangu said analüüsitud 55% ehk kuus uudisklippi üheteistkümnest – kolm uudist said positiivse hinnangu, kaks negatiivse ja üks neutraalse. Ülejäänud 45% ehk viis uudisklippi pälvisid vastuolulise hinnangu.

Kultuuriuudised eristuvad kui selgelt positiivse tundetooniga uudislood. Neljast kultuuriuudisest kolm pälvisid positiivse hinnangu. Ainus vastuolulise hinnangu pälvinud kultuuriuudis kaldub samuti pigem positiivsusele – vastava hinnangu andsid täpselt pooled vastanutest. Seda hinnangut võiks peaaegu nimetada punktis 3.1. nimetatud vastuolulise hinnangu veaks, sest uudis sai 16st kaheksa positiivset hinnangut, seitse olid neutraalsed hinnangud ja üks negatiivne.

Hinnangutele antud põhjendustest ilmneb selgelt, et esimese kolme (kultuuri)uudisloo puhul mõjutas hinnanguid uudise esitaja isik (Mart Juur), kes häälestas vaataja positiivsusele. Päevauudistest ei pälvinud positiivset koondhinnangut ükski.

Tabel 4. Multimodaalsete tekstide uuringu tulemused

nr	Uudise liik	Pealkiri/ teema	Positiivseid hinnanguid	Negatiivseid hinnanguid	Neutraalseid hinnanguid	Koondhinnang
1.	Kultuur	Laanemi raamat	11	1	4	Positiivne
2.	Kultuur	Õnnepalu raamat	8	1	7	Vastuoluline
3.	Kultuur	Raamat Michelangelost	12	0	4	Positiivne
4.	Päevauudis	Miinjahtijad Soome lahel	6	4	6	Vastuoluline
5.	Päevauudis	Koroona levik Eestis	0	11	5	Negatiivne
6.	Päevauudis	SMITi juht lahkub	1	9	6	Negatiivne
7.	Päevauudis	Kõrghariduse tasuliseks muutumine	6	4	6	Vastuoluline
8.	Päevauudis	Algas laste vaktsineerimine	6	5	5	Vastuoluline
9.	Päevauudis	Vaktsiinipasside kehtivusaja lühenemine	0	7	9	Neutraalne
10.	Päevauudis	Ukraina presidendi avaldus	8	3	5	Vastuoluline
11.	Kultuur	Vaino Vahingu päevaraamat	11	0	5	Positiivne

Negatiivse hinnangu pälvinud uudiste puhul on vastajad oma hinnanguid põhjendanud järgmiselt –

- „Koroona levik Eestis“ (uudis 5) – veebruari lõpuks, mil küsitlus toimus, olid inimesed sellest temast täiesti tüdinud, koroona ei tahtnud keegi enam midagi kuulda ning see, et levikut pole suudetud piirata, tekitas masendust;
- „SMITi juht lahkub“ (uudis 6) – toodi esile korralagedust riigis, ametnike eksimusi, andmete kadumine võib mõjutada edasisi tegevusi ja julgeolekut jne.

Uudise nr 9 puhul, mis puudutab sisult samuti koroona leviku tõkestamist ja mis ainsana kogu uuringust sai neutraalse koondhinnangu, saab, nagu uudise nr 5 puhul, välja tuua tüdimust teema suhtes ja ehk ka teemaga harjumist, st uudis ei olnud vaatamise hetkel enam kuidagi aktuaalne – paistis, et kellel olid vastavad süstid tehtud, neid ei huvitanud see uudis ja teine osa oli vaktsiinipasside suhtes negatiivne. See uudis ei pälvinud ühtki positiivset

hinnangut. Tegemist oli ka ühe pikima uudisega, mis sisaldas lõiguti väga erinevat ja laia spektriga informatsiooni.

Uudises nr 6 SMITi juhi lahkumise kohta ilmnas vastustest, et see väike infokild oli jäänud üldises uudisvoos märkamata ja nüüd oli see huvitav ja ka lihtsalt arusaadav teave, mis tekitas konkreetse polaarsuse.

Ka uudise nr 4 (NATO miinijahtijad tulid Soome lahele) puhul, mis seoses sõjatemaatikaga sai oodatult (päev enne küsitluse algust ründas Venemaa Ukrainat) vastuolulise hinnangu, saab esile tuua ajalist nihestatust ja selle tõttu uudise konteksti muutumist. 14.02, kui uudis tegelikkuses eetris oli, polnud sõda Ukrainaga veel alanud ja tegemist oli tavapärase kaitseteemalise uudisega. Kuna küsitlus viidi läbi vahetult peale sõja algust, pälvis uudis hoopis teise konnotatsiooni. Ilmekas vastus ühelt vastajalt: „Veel nädal tagasi oleksin märkinud „negatiivne“, sest olen pidanud militaarse sisuga uudiseid tüütuteks. Ukraina sõja valguses on aga uudis NATO kaitse tugevdamisest siin regioonis absoluutselt kindlasti positiivne.“

Multimodaalsete tekstide uuringus osalenud hindajate meelestatus oli üldhinnangutes positiivne – positiivsete hinnangute suhtarv oli ülekaalukaim. Naised andsid videotele meestest rohkem positiivseid hinnanguid. Naiste ja meeste negatiivsete hinnangute suhtarv on täpselt sama. Mehed olid oma hinnangutes veidi neutraalsemad kui naised. Vt tabel 5.

Tabel 5. Multimodaalsete klippide hindamise meelestatus

	Arv	Positiivne	Suhtarv	Negatiivne	Suhtarv	Neutraalne	Suhtarv
Mehed	5	21	4,2	14	2,8	20	4
Naised	11	48	4,4	31	2,8	42	3,8
Kokku	16	69	4,3	45	2,8	62	3,9

3.3 Litereeritud tekstide analüüsi tulemused

Audiovisuaalsetest uudislugudest litereeritud tekstide analüüs andis oluliselt vastuolulisema tulemuse kui audiovisuaalsete klippide analüüs. Vaid kahe teksti puhul ületasid ühtmoodi antud hinnangud selgelt 50% ja tekstidele sai anda selgelt polaarse, sellel juhul positiivse hinnangu. Kõik ülejäänud tekstid said vastuolulise koondhinnangu. Kokkuvõtvad tulemused on esitatud tabelis 6.

Tabel 6. Litereeritud uudistekstide vaatajahinnangu tulemused

Nr	Liik	Pealkiri/ teema	Positiivseid hinnanguid	Negatiivseid hinnanguid	Neutraalseid hinnanguid	Koondhinnang
1.	Kultuur	Laanemi raamat	6	4	6	Vastuoluline
2.	Kultuur	Õnnepalu raamat	4	7	5	Vastuoluline
3.	Kultuur	Raamat Michelangelost	8	3	5	Vastuoluline
4.	Päevauudis	Miinjahtijad Soome lahel	9	2	5	Positiivne
5.	Päevauudis	Koroona levik Eestis	3	6	7	Vastuoluline
6.	Päevauudis	SMITi juht lahkub	1	8	7	Vastuoluline
7.	Päevauudis	Kõrghariduse tasuliseks muutumine	6	3	7	Vastuoluline
8.	Päevauudis	Algas laste vaktsineerimine	6	7	3	Vastuoluline
9.	Päevauudis	Vaktsiinipasside kehtivusaja lühenemine	5	3	8	Vastuoluline
10.	Päevauudis	Ukraina presidendi avaldus	6	5	5	Vastuoluline
11.	Kultuur	Vaino Vahingu päevaraamat	12	0	4	Positiivne

Positiivse hinnangu pälvinud tekstidest on üks kultuuri- ja üks päevauudis. Selgelt polaarse hinnangute kattuvus võrreldes multimodaalsete tekstide uuringuga on vaid ühe uudise osas – ERRi kultuuriuudis, mis tutvustas uut filmi Vaino Vahingust.

Uudise nr 6 (SMITi juht lahku) tekstile antud hinnangud olid vastuolulised ja väga lähedal p. 3.1 toodud mittekorrektse tulemuse erijuhtumile – hindajad andsid vastuseks kaheksa negatiivset, seitse neutraalset ja ühe positiivse hinnangu. Uudis nr 6 on ühtlasi uuringu kõige lühem uudis, mis annab kindluse öelda, et selle uudise tekstianalüüsi vastuolulist tulemust ei saa pidada asjakohaseks, pigem on tundetoon negatiivne.

Üldine meelestatus tekstidele hinnangute andmisel oli võrreldes videotele antud hinnangutega veidi negatiivsem, samas oli meeste meelestatus siin naistest positiivsem. Positiivsete hinnangute koondsuhtarv oli väiksem kui videote puhul, negatiivsete hinnangute suhtarv veidi suurem ja neutraalsete hinnangute suhtarv täpselt sama. Mehed osutasid tekstide hindamisel oluliselt positiivsemate hinnangute andjateks kui naised. Ka neutraalseid hinnanguid andsid mehed võrreldes naistega rohkem. Naised hindasid tekste kokkuvõttes meestest negatiivsemalt. Vt tabel 7.

Tabel 7. Tekstide hindamise meelestatus

	Arv	Positiivne	Suhtarv	Negatiivne	Suhtarv	Neutraalne	Suhtarv
Mehed	5	24	4,8	11	2,2	20	4
Naised	11	42	3,8	37	3,4	42	3,8
Kokku	16	66	4,1	48	3,0	62	3,9

3.4 Litereeritud uudistekstide analüüs emotsioonidetektoriga

Litereeritud uudistekste analüüsiti emotsioonidetektori poolt pakutud mõlema meetodiga, nii statistilise kui leksikonipõhise meetodiga. Meetodite toimimise põhimõtte kirjeldust on selgitatud punktis 2.3.2. Tekste käsitleti ühe ortograafilise paragrahvina eesmärgiga saada tekstile koondhinnang. Analüüsi koondtulemused on esitatud tabelis 8.

Detektori antud hinnangud on selgelt polaarsemad kui inimeste antud hinnangud. Siiski oli võimalik detektori hinnangutes tuvastada nii-öelda sisemist vaidlust – kuigi detektor andis uudistele nr 3, 8 ja 10 positiivse hinnangu, näitas detektori analüüs, et hinnang pole ülekaalukas, vaid selles peitub ka negatiivseid tundeid, mida positiivsed napilt on ületanud. See asjaolu ilmnis kolmel juhul leksikonipõhise hinnangu puhul (uudised 3, 8 ja 10 ja ühel juhul (uudis 10) statistilise meetodi antud hinnangu puhul.

Tabel 8. Emotsioonidetektoriga saadud hinnangud (kattumatud hinnangud hallil taustal)

Nr	Pealkiri/teema	Uudisetüüp	Sõnade arv	Leksikonipõhine	Statistiline
1.	Laanemi raamat, Juur	Kultuuriuudis	156	Negatiivne	Negatiivne
2.	Õnnepalu raamat, Juur	Kultuuriuudis	212	Negatiivne	Negatiivne
3.	Raamat Michelangelost, Juur	Kultuuriuudis	127	Positiivne	Positiivne
4.	Miinjahtijad Soome lahel	Päevauudis	131	Positiivne	Positiivne
5.	Koroona levik Eestis	Päevauudis	351	Negatiivne	Negatiivne
6.	SMTi juht lahkub	Päevauudis	78	Negatiivne	Negatiivne
7.	Kõrghariduse tasuliseks muutumine	Päevauudis	330	Positiivne	Negatiivne
8.	Algas laste vaksineerimine	Päevauudis	380	Positiivne	Positiivne
9.	Vaktsiinipasside kehtivusaja lühenemine	Päevauudis	276	Negatiivne	Positiivne
10.	Ukraina presidendi avaldus	Päevauudis	95	Positiivne	Positiivne
11.	Vaino Vahingu päevaraamat	Kultuuriuudis	303	Positiivne	Positiivne

Enamasti ühtivad detektori antud hinnangud nii statistilise kui leksikonipõhise meetodi puhul. Kahe uudisloo (nr 7 ja 9) puhul esineb siiski kardinaalne erinevus statistilise ja leksikonipõhise hinnangu vahel. Tekib küsimus, kumba meetodit pidada usaldusväärsemaks? Tabelis 3 (Pajupuu *et al.*, 2016) esitatud analüüsi põhjal on näha, et näiteks kultuuriuudiste puhul annab leksikonipõhine lähenemine kõige täpsemaid tulemusi. Uudised 7 ja 9 on oma olemuselt sise- ja ka välisuudised (maailm), mille puhul on täpsemaid tulemusi andnud samuti leksikonipõhine lähenemine.

Kuna mõlemad uudislööd sisaldavad palju intervjuusid erinevate isikutega ning tekstid olid ka ühed pikimad kogu uuringus, analüüsiti tekste võrdlevalt ka mitmeks ortograafiliseks paragrahviks tükeldatuna.

Võrdleva analüüsi tulemused (tabel 9) andsid mõlemal juhul lisaks selgema polaarsusega hinnangule ka vastuolulise tulemuse. Ortograafiliste lõikudega saadud kallutatud polaarsusega hinnangud ühtivad tervikteksti analüüsil saadud leksikonipõhise hinnanguga.

Tabel 9. Uudislugude 7 ja 9 võrdlev analüüs

Nr	Pealkiri/teema	Uudisetüüp	Sõnade arv	Leksikoni-põhine	Statistiline	Leksikonipõhine mitme ortograafilise lõiguna	Statistiline mitme ortograafilise lõiguna
7.	Kõrghariduse tasuliseks muutumine	Päevauudis	330	Positiivne	Negatiivne	Vastuoluline	Enamjaolt positiivne
9.	Vaktsiinipasside kehtivusaja lühenemine	Päevauudis	276	Negatiivne	Positiivne	Enamjaolt negatiivne	Vastuoluline

3.5 Auditooriumi antud hinnangud ja nende selgitused

Kokkuvõtvalt on järgnevalt toodud auditooriumi antud hinnangud ja nende sõnalised selgitused uudislugude kaupa, rühmitatuna uudise liigi järgi. Välja tuuakse korduvad ja koosmõjus olevad seisukohad. Uudislood on reastatud positiivse tundetooni ja selle toetuseks antud hinnangute alusel, nii et positiivsemad on vastavas kimbus eespool.

Nii tekstide kui videote analüüsil ilmnes mõnel juhul vastuolu antud hinnangu ja põhjenduse vahel, sarnaselt punktis 1.3 mainitud uurimisveale (Balahur *et al.*, 2010). Ebakõlasid analüüsidest ilmnes, et isegi kui antud hinnang oleks lähtunud põhjendusest, ei oleks teistsugune vastus neil puhkudel mõjutanud uuringu üldtulemust – paar mainitud ebakõla ilmsid vastuoluliste uudislugude puhul ja hinnangute muutmisel oleks üldtulemus vastavate lugude puhul jäänud samaks.

3.5.1 Kultuuriuudiste tundetooni põhjendused

Uudislugu nr 11 (film Vaino Vahingust) on kogu uuringu kõige positiivsema tundetooniga uudis. Lugu ei saanud ühtki negatiivset hinnangut ei tekstide ega videote hindajate poolt. Paistab, et kultuur huvitab inimesi, annab inspiratsiooni. Isegi need inimesed, kes vastasid, et Vahing ei paku neile huvi, andsid neutraalse hinnangu.

Uudislugu nr 3 (Michelangelo raamat), millele videote hindajad andsid väga positiivse hinnangu – punkte sai nii saatejuht kui ka tekst, mida peeti huvitavaks. Litereeritud tekstile hindamisel tekitas vastuolulisi tundeid lisaks teemale ka tekst ise – see tundus lugejatele naljakas, absurdne ja mõneti liiga kõnekeelne.

Uudisloo nr 1 (Laanemi raamat) video hindamise puhul ilmneb selgelt, et suurt rolli uudisloo hindamisel mängis loo edastaja, Mart Juure isik. Litereeritud teksti puhul tõusis enam esile suhtumine Laanemi loomingusse üldisemalt, samuti pandi siin tähele uudisloo sõnastust – peeti imelikuks selle sõnajärge ja lausestust.

Uudisloo nr 2 (Õnnepalu raamat) video hindajad tõid, nagu eelmise loogi puhul, esile uudise esitaja suhtumist teosesse ja kuigi mõisteti raamatu sisu raskust, meeldis esitaja hoiak. Litereeritud teksti puhul olenesid sõnalised hinnangud suhtumisest Õnnepalusse, samuti tõusis jõulisemalt esile raamatu teema – depressioon.

3.5.2 Päevauudiste tundetooni põhjendused

Uudisloo nr 4 (Miinijahtijad Soome lahel) lugejad andsid litereeritud uudisloole positiivse hinnangu. See oli ka ainus positiivse tundetooniga päevauudis lugejate hinnangul, kusjuures ükski päevauudis ei pälvinud positiivset vaatajahinnangut. Alanud Ukraina sõja taustal peeti NATO kaitsepositsioone usaldust tekitavaks, infot peeti ka huvitavaks. Uudisloost suur osa oli algselt võõrkeelne, uudises aga eestikeelsete subtiitritega tekst, mis tähendas, et ka vaatajad pidid osa tekstist lugema ja info jõudis nendeni kahetasandiliselt, selgemalt. Videote hindajad andsid loole vastuolulise hinnangu ja vastustest ilmnas, et alanud sõda on tekitanud ärevust ja videote vaatajate hulgas anti seetõttu rohkem ka negatiivseid hinnanguid tulenevalt laiemast kontekstist.

Uudislugu nr 10 (Ukraina presidendi avaldus) sai mõlemalt hindajate grupilt vastuolulise hinnangu. Hinnangutes toodi esile probleemi ennast, mis oli alanud sõjas saanud uue tähenduse, samuti mängis mõlema grupi hindajate jaoks rolli presidendi karismaatiline isik. Kokkuvõttes said selle uudise puhul hinnangud nii sõda ise, inimene selles, presidendi isik (valdavalt positiivne) kui ka hetkeolukord (valdavalt negatiivne).

Uudislugu nr 7 (Kõrghariduse rahastamine) sai vastuolulise hinnangu mõlemalt hindajate grupilt. Uudislugu oli pikk ja koosnes mitme eri inimesega tehtud intervjuust. Vastajatele tundus, et esitatakse erinevate inimeste arvamust, millest ei muutu aga midagi. Teema tundus vastajatele ka üldiselt segane, sest hariduse rahastamise ümber toimub palju sellist, mida tavakodanik ilma pikema taustainfota ei hooma.

Uudislugu nr 9 (Vaktsiinipasside kehtivus) on ainus lugu, mis sai ülekaalukalt neutraalse hinnangu ja seda videote hindajate poolt. Ühtki positiivset vastust see ei saanud (nagu ka eelmine koroonalugu). Vastajate hinnangul polnud teema nii Ukraina sõja valguses kui üleüldse enam aktuaalne. Passe peeti üldiselt liigseteks piiranguteks. Tekstide lugejad nägid saadud infos enam neutraalsust, andes ise samas loole positiivse hinnangu, samuti tunnetati uudises Euroopa ühtsuse momenti. Lugu oli ka üks uuringu pikimaid ja hõlmas erinevaid intervjuusid nii eesti kui muudes keeltes, nii et osa tekstist tuli ka videote hindajatel lugeda subtiitritest.

Uudislugu nr 5 (Laste vaktsineerimine) – vastuoluline uudis, millele antud hinnangutes ilmesid nii suhtumine laste vaktsineerimisse üldse kui ka konkreetse uudisloo kompositsiooni – video hindajad tõid esile, et lapsed olid toredad, samas andsid videote hindajad negatiivseid hinnanguid isegi rohkem kui lugejad. Selle uudise puhul saab tuua paralleele Reet Kasiku analüüsiga, mis näitab selgelt, kuidas tähistustasandi valikutega kujundatakse uudisloos implitsiitselt suhtumisi ja identiteete (Kasik, 2003).

Uudislugu nr 6 (SMITi juht lahkub) – videote hindajad hindasid loo negatiivseks, tunnetati selge negatiivse tooniga sõnumit – on konkreetne süüdlane, kes võtab vastutuse, riigis on asjad pilla-palla, õhus on küsimus, mis saab edasi, kuidas see meid nüüd mõjutab. Tekstide lugejad andsid enamasti kas negatiivse või neutraalse hinnangu, mida põhjendati sellega, et sõnumi toon infot lugedes oli neutraalne.

Uudislugu nr 5 (Koroona levik) – videote hindajad andsid loole negatiivse hinnangu, see ei saanud mitte ühtki positiivset hinnangut. Põhjustena loetletakse koroonauudiste üldist negatiivset fooni, sellel temal on palju ebaselgust ja teadmatust, teemast ollakse väsinud, numbreid peetakse üldse ebameeldivate emotsioonidega seonduvaks. Teksti lugejad andsid loole vastuolulise hinnangu – positiivse tundetooni tõid sisse keelelised parameetrid, et info oli konkreetne, selge ja huvitav.

4. UURIMISTULEMUSTE KOONDÜLEVAADE

4.1 Televõimaluste ja uudisteksti koosmõju vaatajale

Televisiooni kui audiovisuaalse meediumi mõju pealtnäha neutraalsele ja suures osas eelkirjutatud uudistekstile ilmneb läbiviidud uuringust selgelt. Selle olulisemaks kinnituseks saab pidada auditooriumiuuringu tulemusi multimodaalse ja verbaalse teksti tundetooni võrdluses.

Käesoleva uuringuga vaadeldi 11 uudist, mis olid osaliselt väga erineva sisuga – käsitleti kultuuriuudiseid (raamatu- ja filmiarvustused), Eesti siseuudiseid koroonast avaliku asutuse juhi tagasiastumiseni ja ka välisuudiseid, mida võis tagantjärele tõlgendada saabuva sõjaolukorra ettekuulutusena. Uudised liigitati kaheks: päevauudised ja kultuuriuudised.

Tabelis 10 on toodud kolme läbiviidud uuringu kokkuvõtavad koondhinnangud. Selles on EKI emotsioonidetektori puhul näidatud vaid leksikonipõhise meetodiga saadud hinnangud, mis osutusid uuringu analüüsil usaldusväärsemaks kui statistilise meetodiga saadud hinnangud. Kuigi statistiline meetod andis paljudel juhtudel sama tulemuse mis leksikonipõhine meetod, saadi paari uudise puhul vastuoluline tulemus ja täpsem analüüs (tabel 9) kallutas usaldusväärse leksikonipõhise meetodi kasuks, arvestades nii käesolevat auditooriumiuuringut kui ka Pajupuu jt uurijate 2016. aasta analüüsi tulemusi.

Nagu tabelist nähtub, on audiovisuaalsetele klippidele antud tundetooni hinnangud selgelt polaarsemad litereeritud tekstidele antud hinnangutest. Ilmneb ka tõsiasi, et selgelt polaarsed hinnangud pärivad klippide puhul (uudislood 3, 5 ja 6) on samade litereeritud uudislugude vastuolulised hinnangud kaldu samas suunas kui klippide hindajate antud hinnangud. Vastupidist tendentsi, et selgelt polaarse tekstiga uudise (nr 4) multimodaalsele klipile antud vastuolulisest hinnangust saaks välja lugeda samas suunas kallutatust, ei ilmnenu. Seda võib seletada konkreetse uudise sisuga, mille puhul kaitse ja turvalisuse teemaga kaasnes helis ja pildis küsitluse toimumise ajal ärevust tekitavaid asjaolusid. Kahjuks ei tulnud uuringust välja ühtki analoogset muud juhtu, et oleks saanud juhtumeid omavahel võrrelda.

Tabel 10. Tundetoone hinnangute ülevaade*

nr	Liik	Uudisloo pealkiri	Vaatajahinnang (n 16)		Detektori hinnang
			Verbaalse teksti tundetoon	Multimodaalse teksti tundetoon	Leksikoni-põhine meetod
1.	Kultuuriuudis	Laanemi raamat	Vastuoluline (pos ja neutr võrdselt 6, neg 4)	Positiivne	Negatiivne
2.	Kultuuriuudis	Õnnepalu raamat	Vastuoluline (pos 7, neutr 5, neg 4)	Vastuoluline (pos 8, neutr 7, neg 1)	Negatiivne
3.	Kultuuriuudis	Raamat Michelangelost	Vastuoluline (pos 8, neutr 5, neg 3)	Positiivne	Positiivne
11.	Kultuuriuudis	Vaino Vahingu päevaraamat	Positiivne	Positiivne	Positiivne
4.	Päeva-uudis	Miinjahtijad Soome lahel	Positiivne	Vastuoluline (neutr 6, pos ja neg võrdselt 5)	Positiivne
5.	Päeva-uudis	Koroona levik Eestis	Vastuoluline (neutr 7, neg 6, pos 3)	Negatiivne	Negatiivne
6.	Päeva-uudis	SMITi juht lahkus	Vastuoluline (neg 8, neutr 7, pos 1)	Negatiivne	Negatiivne
7.	Päeva-uudis	Kõrghariduse tasuliseks muutumine	Vastuoluline (neutr 7, pos 6, neg 3)	Vastuoluline (pos ja neutr võrdselt 6, neg 4)	Positiivne
8.	Päeva-uudis	Algas laste vaksineerimine	Vastuoluline (neg 7, pos 6, neutr 3)	Vastuoluline (pos 6, neg ja neutr võrdselt 5)	Positiivne
9.	Päeva-uudis	Vaktsiinipasside kehtivusaja lühenemine	Vastuoluline (neutr 8, pos 5, neg 3)	Neutraalne	Negatiivne
10.	Päeva-uudis	Ukraina presidendi avaldus	Vastuoluline (pos 6, neg ja neutr võrdselt 5)	Vastuoluline (pos 8, neutr 5, neg 3)	Positiivne

* Hallil taustal on vaatajahinnangute dissonants ja tugevas kirjas vaatajahinnangu kattuvused emotsiooni-detektoriga

4.1.1 Televõimaluste mõju kultuuriuudisele

Eriti selgelt ilmneb pildi ja hääle mõju osakaal kultuuriuudiste puhul. Kultuuriuudiste tundetooni pidasid uuringu küsitlusele vastajad oluliselt positiivsemaks kui päevauudiste oma ning see avaldub just videoklippidele antud hinnangutes. Neljast kultuuriuudisest kolm said videote hindajate poolt positiivse ja üks vastuolulise hinnangu.

Žanriliigiliselt eristuvad kolm esimest uudislugu selle poolest, et neid esitas tuntud humorist ja puudus vahelduv taustapilt. See asjaolu tuli selgelt välja just videote vaatajate poolt antud hinnangutest, kes nägid lugude esitajat. Ainus auditooriumi poolt nii tekstide kui videote puhul vastuolulise hinnangu saanud lugu oli Õnnepalu raamatu arvustus. Märkida tuleb, et videote hindajatest täpselt pooled andsid sellele uudisele siiski positiivse hinnangu ja just seotuna Mart Juure isikuga. Siiski saab selle uudise puhul märkida rahateema üldist negatiivset tundetooni, mis ilmnes ka hinnangutes – lugejad tõid oma põhjendustes mitmel juhul välja, et rahateema mõjus raskelt ja depressiivselt.

Viimane kultuuriuudis, ERRi uudistesaaatest pärit filmiarvustus, oli kõige positiivsem uudis kogu uuringus – see ei pälvinud ei lugejate ega vaatajate poolt ühtki negatiivset hinnangut, küll aga neutraalseid hinnanguid. Võrreldes esimese kolme kultuuriuudisega oli selles uudises intervjuusid erinevate inimestega, katkendeid filmist, sh muusikat. Hinnangutele antud põhjendustest ilmneb selgelt, et videote vaatajad on taustakaadreid ja vahelduvust tajunud ja arvestanud – kasutatakse sõnu *soe*, *mänguline*, *boheemlik*, mis näitavad pigem miljöõ kui verbaalsuse tajumist. Tekstide hindajad kasutavad põhjendustes rohkem sõnu *huvi* ja *huvitav* ja esimese kolme uudisloo puhul tuuakse välja väljendite kõnekeelsust või sobimatust tekstiga. Mart Juure edastatud uudiste puhul on teada, et ta ei kirjuta neid endale ka päris sõna-sõnalt ette, vaid koostab jutupunktid, mille põhjal räägib¹². Seetõttu on vastajate märkused keelekasutuse omapära kohta siinkohal asjakohased.

Kultuuriuudised mõjusid lugejale kokkuvõttes vastuoluliselt (v.a filmiarvustus), kuid vaatajahinnang on domineerivalt positiivne. Vastajad tõid selgitusena välja kultuuri kui teemavaldkonna üldist positiivsust, seda nähti kui inspiratsiooniallikat, mis paneb mõtlema ja millest on alati huvitav midagi uut teada saada.

4.1.2 Televõimaluste mõju päevauudisele

Päevauudiseid oli uuringusse haaratud seitse ja nendest kolm said selgelt polaarse hinnangu vaatajatelt ja vaid üks sai selgelt polaarse hinnangu lugejatelt. Ülejäänud uudised hinnati vastuoluliseks. Arvestades päevauudistele antud hinnanguid, ilmneb ka siin tendents, et videod mõjuvad auditooriumile stimuleerivamalt ja kutsuvad esile selgemalt orienteeritud arvamuse kui tekstid. Seda võib, nagu ka kultuuriuudiste puhul, seletada paraverbaalsel ja

---

¹² Ene-Maris Tali, e-kiri 27.12.21, autori valduses.

muudel tasanditel toimuvaga. Kirjalikus tekstis puudub sageli para- ja mitteverbaalne informatsioon (intonatsioon, näoilmed, žestid jne), mis annaks lisavihjeid vastuvõtja ja edastaja emotsiooni kohta, samuti taustakaadrite kohta. AK uudislugudes kasutatakse reeglina loo ilmestamiseks taustakaadreid, tihti ka intervjuusid sündmuskohalt.

Päevauudiste vastuoluline üldine hinnang oli, arvestades uudiste sisu ja erinevat ülesehitust, üldiselt etteaimatav. Koroonauudiste puhul ilmnis selgelt, et hinnangute andmisel oli olulisim määraja inimese suhtumine vaksineerimisse ja üldine kurnatus teemast – see et lapsed või arst uudises naeratavad, ei määranud üldtonaalsust, kuid lisas vastuolulisele üldhinnangule aspekte.

Näiteks laste vaksineerimise uudis (uudislugu nr 8) sai mõneti vastuolulise hinnangu nii lugeja- kui vaatajahinnangutes. Hindajate antud põhjendustes kajastusid küll nii nende negatiivne meelestatus koroonasuhtes ja väsimus teemast, erinevad ja kohati väga selge polaarsusega hinnangud vaksineerimise suhtes (oli nii pooldajaid kui vastaseid), kuid ka positiivne suhtumine meeldiva operaatoritööga uudisloosse – intervjuud olid andnud toredad ja rõõmsad lapsed, arst naeratab. Lugejad suhtusid kriitiliselt uudise sisusse ja vastuolulisi hinnanguid sai teema ise.

Ka sõjateema äkiline sissetungimine uuringu toimumise ajal (auditooriumiuuring algas 25.02.22) määras kindlasti mitmele uudisele antud hinnanguid. Uuringu toimumise ajaks oli poliitiliste olude sunnil valimis vaid kaks narratiivis pealtnäha neutraalset päevauudist – SMITi juhi lahkumine, mis üldises uudistes laviinis oli enamikule hindajatele uus info ja seda loeti ning vaadati ilma eelhoiakuta, ning kõrghariduse rahastamise teemaline uudis, mis oli ülesehituselt pikk ning vaatajate ja lugejate hinnangul segane ja ka ilma järeldusteta, mis raskendas selge tundetooni määramist.

Vaadeldes päevauudistele antud hinnangute üldist tendentsi, on aimata videotele antud hinnangute polaarsuse tugevust võrreldes lugejate hinnangutega. Tabelitest 5 ja 6 on näha, et neutraalseid hinnanguid andsid lugejad ja vaatajad võrdselt ja nende arv oli ka päris suur, mis mõjutabki siin seda, et polaarsed hinnangud, eriti tekstide puhul, esile ei tõusnud.

4.2 Emotsioonidetektori sobivus teletekstide tundetooni hindamisel

Litereeritud tekstide analüüs emotsioonidetektoriga andis uurijale võimaluse katsetada Eesti teadlaste loodud tööriista rakendamist teletekstidel ja uurida, kuidas see suures osas ettevalmistatud suulise teksti peal töötab ja milliseid tulemusi annab. Kuna uuringu valim koostati ettevalmistatud uudistekstidest, mis osaliselt küll sisaldasid spontaanset teksti, kuid ka spontaanne tekst oli mitmel juhul esitatud subtiitritega, oli eelhoiak uuringu õnnestumise suhtes positiivne. Lisaks kaasnes põnevus, kuna meetodit polnud varem suulistel tekstidel rakendatud.

Selgus, et vaataja- ja/või lugejahinnang kattus detektori antud hinnanguga kogu valimist veidi alla pooltel juhtudel – viie uudise puhul üheteistkümnest. Neli kattuvat hinnangut andis võrdlus videotega, kaks litereeritud tekstidega (sh ühe kultuuriuudise puhul kattusid kõikide meetoditega saadud hinnangud).

Kuigi detektor on mõeldud kasutamiseks lühematel tekstidel (eelistatuna ortograafilistel lõikudel) kui praegune uuring hõlmas, andis see siiski võrreldavaid tulemusi päevauudiste tekstide hindamisel. Kultuuriuudiste puhul, kus mõjuriks sai loo esitaja, olid detektoriga saadud tulemused vastuolulised. Selgelt positiivsete kultuuriuudiste puhul andis ka detektor positiivse tulemuse, samas kui lugejad või vaatajad ei olnud oma hinnangutes nii ühtlased, oli detektori vastus negatiivne.

Päevauudiste puhul saab detektori antud hinnangutes selgelt tunnetada teksti potentsiaali. Detektori antud selgelt polaarsed hinnangud kas ühtivad uudisloo tundetooniga (mis on omakorda polaarsem videote puhul) või, vaadates töömaterjalidest antud hinnanguid täpsemalt, toetavad kallakut, kuhu poole tundetoon kaldub. Näiteks Ukraina presidendi avalduse puhul on nii videote kui tekstide lugejate hinnang vastuoluline, kuid videotele antud vastustest on täpselt pooled vastused positiivsed. Detektor andis uudisele positiivse hinnangu. Selgeim ja poliitiliselt neutraalseim päevauudis SMITi juhi lahkumisest sai detektori poolt negatiivse hinnangu ja seda toetavad selgelt negatiivne vaatajahinnang ja samuti negatiivsuse poole kaldu lugejahinnang (täpselt pooled lugejad andsid negatiivse hinnangu ja peaaegu pooled neutraalse hinnangu).

Eeltoodust võib järeldada, et detektorit kui tööriista uudistekstide tundetooni määrajana võib ka ettevalmistatud suulise teksti polaarsuse hindamisel abivahendina kasutada. Kindlam on

seda teha selliste uudistekstide puhul, milles puuduvad spontaansed osad, nagu intervjuud. Selline oli näiteks SMITi juhi lahkumise uudis (nr 6). Uudiste edastamise puhul on ka üldine reegel, et päeva kokkuvõttev uudistesaaade ei tohi olla läbivalt negatiivne või ainult „halbade“ uudistega, ning seetõttu on vahel vaja teadlikult lisada vahe- või lõpuloona kindla peale positiivse tundetooniga või hoiakut loov uudislugu. Selle testimiseks võib detektorit tööriistana kasutada.

Tulevikus tahaks loota, et emotsioonidetektori statistilise meetodi täpsus jõuab leksikoni-põhise meetodi täpsusele järele. Tehes järeldusi Poria uuringu põhjal, mis viitab tehnoloogia kiirele arengule ka lingvistiliste analüüsimeetodite puhul, võib eeldada, et masinate võime õppida kasvab ja sellega saavutatavad tulemused on tulevikus järjest täpsemad (Poria *et al.*, 2017). Praeguse seisuga jäid tõenäosuspõhised hinnangud hindajate omast liiga kaugele, nii et neid esialgu kasutada ei saa, kuni programmi pole treenitud sedalaadi suuliseks esituseks kavandatud tekstide tundetooni mõistma.

KOKKUVÕTE, DISKUSSIOON JA JÄRELDUSED

Oma magistritöös liitsin uurimuseks kaks teemavaldkonda – teletekstid, mida on Eestis väga vähe uuritud, ja suulise teksti tundmusanalüüsi, millega on Eestis tegeldud, kuid mitte televisioonitekstide põhjal. Eestikeelsete teletekstide uurimisel soovisin arvestada Eestis läbiviidud uuringuid ja võrrelda neid mujal maailmas teletekstide peal tehtud analüüsidega. Siduvaks märksõnaks valisin teksti tundetooni, sest seda teemat oli Eestis põhjalikult uuritud ning mujal maailmas oli tehtud mitmeid huvitavaid tundmusanalüüsi uuringuid just telesaadete ja teletekstide põhjal.

Töö peamine eesmärk oli teha kindlaks, missugune on televisiooni mõju uudistekstile – kas pealtnäha hinnanguvaba ehk neutraalne teletekst on ka retseptioonis neutraalne ja kuidas mõjutab vaatajat seda saatev pilt ja heli. Töö peamiseks uurimisküsimuseks oli, kas ja kuidas on võimalik mõista televisiooni mõju uudistekstile, kas tundetooni tajumises tekib erinevusi, liites tekstile audiovisuaalsed võimalused. Lisaks soovisin teada, kas teleuudiste tundmusanalüüsiks on (nt enne saate eetrisse minekut) sobiv kasutada emotsioonidetektorit ning mil määral langeb detektori hinnang kokku vaataja ja sama uudist kirjalikult lugenud inimese hinnanguga.

Kuna telekeel uurimisteenamana on väga lai valdkond, kitsendasin valimi vaid kirjalikult ettevalmistatud ja suuliselt esitatud uudistekstidele. Kvalitatiivseks sisuanalüüsiks kasutasin Pennebakeri domineeriva arvamuse meetodit (Pennebaker *et al.*, 2001), lisaks võrdlevat meetodit.

Töö käigus ilmnis, et puhtal kujul diktori edastatavat uudisteksti on tänapäeva televisioonis vähe, nii esineb paljudes kaasatud uudislugudes mingil määral ka spontaanset teksti. Viimane asjaolu andis suurema väljakutse uuringu emotsioonidetektorit kaasavale osale, sest detektorit polnud spontaanse suulise kõne peal kunagi katsetatud. Leksikonipõhise emotsioonidetektori võrdlus translitereeritud teletekstiga näitas siiski, et potentsiaal selle kasutamiseks ka suulise kõne peal on olemas. Detektori hinnangud litereeritud uudistekstidele toetasid enamikul juhtudel auditooriumi poolt samadele tekstidele antud hinnanguid.

Auditooriumiuuringu tulemustes on palju märkimisväärseid sarnasusi 2019. a läbiviidud teledokumentaalfilmide tundmusanalüüsi multimodaalse osa ja tekstilise osa võrdlemise tulemustega (vt punkt 1.3, Jaki ja De Smedti 2019. a uuring). Nii tollase kui käesoleva uuringu tulemused (vt tabel 10) viitavad sellele, et saadete nägemine tekitab intensiivsema meeleolutaju. Jaki ja Smedt oletavad uuringu tulemusi analüüsides, et dokumentaalfilmide puhul võib üldiselt kehtida asjaolu, et multimodaalne kogemus intensiivistab tunduste tajumist. Positiivsema meeleolu tajumist põhjendatakse konkreetselt vaadeldavate saadete (dokumentaalfilmid) olemusega: mõlemad uuritud saated käsitlesid tööstuse või teaduse progressi. Hinnangutes ilmnis selgelt dokumentaalfilmide multimodaalsuse mõju – mitmel juhul tõlgendasid multimodaalsete klippide hindajad vaadatava positiivsemaks kui tekstide hindajad. Tekstide hindajad andsid rohkem neutraalseid hinnanguid. Multimodaalsete klippide hindajad leidsid teatud juhtudel, et lause kannab positiivsemat ja intensiivsemat positiivset meeleolu. (Jaki & De Smedt, 2019)

Praegune uuring andis sarnased tulemused, eriti kui arvestada käesolevas uuringus kultuuriuudistele antud positiivseid hinnanguid. Viimast saab samuti põhjendada konkreetselt uudise liigi olemusega – kultuuriuudis on loomult positiivne ja selle eesmärk on suunata kultuuri tarbima, mida ei saa öelda tihti negatiivse sisuga päevauudise kohta. Üldiselt sai kinnitust tõsiasja, et multimodaalsetele uudislugudele antud hinnangutes on tundetoon intensiivsem kui verbaalsetele tekstidele omistatud tundetoon. Üheteistkümnest audiovisuaalsest uudisloost kuut tajusid vaatajad selge polaarsusega, samas andsid lugejad selgelt polaarse hinnangu vaid kahele uudisloole.

Auditooriumihinnangutele antud selgitustest ilmneb tendents, et tekste loetakse täpsemalt ja tekstile antud hinnangus keskendutakse enam kindlale juhtumile. Teksti lugemisel mängib rolli keelekasutus ja ebaselged mõtted tulevad konkreetsemalt ilmsiks. Käesolevas uuringus oli teleekraanil kõlav suuline tekst litereeritud kirjalikuks tekstiks, mis andis pikematele intervjuudega pikitud uudislugudele lisavärvingu. Just intervjuulõikude spontaanne suuline tekst mõjus kirjalikult esitatuna mõneti absurdsest või naljakalt, nii et hindajad juhtisid tekstikujule eraldi tähelepanu. Suulist teksti kirja pannes ilmneb sellest selgemalt ka info ebaselgus või mittemidagiütlevus. Kuigi Eesti Televisiooni uudistetoimetuse monteerib tekstid enne eetrisse minekut professionaalselt kokku eesmärgiga esitada sama teksti hiljem subtiitrite abil vaegkuuljatele, mõjusid mõned tekstid kirjalikuna lugejatele naljakalt või häirivalt.

Videotele antud hinnangutest selgub, et autentne saade toob enam välja vaataja üldise hoiaku teema suhtes – saadud infost ei nopita välja üksikasju, vaid saadakse teksti ning seda saatvate kaadrite ja heli mõjul üldine teave, mis kujundab teema suhtes polaarsema hoiaku. Asjaolu, et videolood andsid selgemaid polaarseid koondhinnanguid, võib näidata ka uudislugude koostajate professionaalsust, s.t oskust kujundada vaatajates multimodaalsete võtetega kiiremini (soovitud) arusaam. Seega kinnitab uuring autoriteetide seisukohti. Teleekraanidel nähtav ja kuuldav „reaalsus“ on üldtuntud sotsiaalsete koodide abil juba varustatud tähendustega, mis on välja loetavad ekraanil kujutatavast keskkonnast, inimeste välimusest, riietusest, käitumisest, žestidest jm. See kõik tuuakse ekraanile elektrooniliselt, tehniliste koodide (kaameratöö, valguse, montaaži, muusika jm helikujunduse) abil, mis kannavad teist tähendustasandit – representatsiooni. (Šein *et al.*, 2021, lk 526)

Reet Kasik toob välja olulised tähistustasandi valikud suhtumise ja identiteedi kujundamisel. Ajakirjaniku valikute tulemus on näiteks see: 1) kelle vaatepunktist asju vaadatakse, st kes saab sõna; 2) keda fokuseeritakse, s.t kelle sõnum jõuab pealkirja ja juhtlõiku; 3) keda refereeritakse pikemalt; 4) mis järjekorras keegi sõna saab, s.t kes ründab, kes peab asuma kaitsele ja hakkama seletama; 5) kelle seisukoht jääb viimasena kõlama, s.t millele enam vastuväiteid ei esitata jne. (Kasik, 2003) Teleuudise puhul lisab esituse vorm (koht, aeg, asjassepuutuvad isikud jm eeltoodu) käsitletavale teemale olulise mõõtme.

Tehtud uuring tõi auditooriumiküsitluse põhjal selgelt välja, et televisioonis on uudise tundetooni määravana oluline loo narratiiv koos para- ja intertekstuaalsete mõjutajatega. Uudisteksti tundetooni määramisel loeb lisaks taustateadmisele ja uuele saadavale infole ka kõik muu juurdekuuluv, mida inimene oma meeltega tunnetab. Kirjaliku teksti puhul on oluline info selgus ja korrektne keelekasutus – siis keskendub lugeja teemale ja uudise sisule. Hindajate profiiliküsitluse tulemused (p 2.2) olid väga ühtlased ja selle põhjal saab teha esialgse järelduse, et kõrgharidusega üle 30-aastased eesti inimesed tarbivad uudiseid mitu korda päevas ja eelistatuna loevad neid veebist ja vaatavad ka televisioonist. Samas ei tähenda korrelatsioon põhjuslikku seost (Law, 2019) ja edasised uuringud telekeele analüüsimisel ning ka telesaadete tarbimisele hinnangute andmisel on kindlasti vajalikud.

Ainest edasisüüvimiseks on kindlasti. Huvitav oluks võrrelda lisaks tekstide ja audiovisuaalse materjali analüüsil saadud hinnangutele kolmanda võimalusena ka ainult

kuulmise põhjal tehtud analüüsi, et veelgi täpsemalt analüüsida televisiooni mõju uudistekstile. Kahjuks jäi see lisavõimalus ressursi puudumisel sellest uuringust välja.

Huvitav suund oleks teleuudiste analüüsi siduda teksti kontekstuaalsuse ja formaalsuse uurimisega (vt Kerge & Pajupuu, 2010), mis on veidi juba teletekste puudutanud. Ka Brasiilia uurijad vaatlesid teletekstidel žanriti ligilähedaselt samu parameetreid, märkides teletekstide žanrid Biberi dimensioonide kaupa eri skaaladel, sh formaalsusskaalal (Berber Sardinha & Veirano Pinto, 2017).

KIRJANDUS

- Altrov, R. (2007). *Emotsionaalse kõne korpuse loomine eesti keele tekst-kõne sünteesi jaoks. Tekstimaterjali evalvatsioon viha näitel* [Thesis].
<https://dspace.ut.ee/handle/10062/2739>
- Altrov, R. (2008). EESTI EMOTSIONAALSE KÕNE KORPUS: TEOREETILISED TOETUSPUNKTID. *Keel ja Kirjandus*, 4, 12.
- Balahur, A., Steinberger, R., Kabadjov, M., Zavarella, V., van der Goot, E., Halkia, M., Pouliquen, B., & Belyaeva, J. (2010). *Sentiment Analysis in the News*.
- Berber Sardinha, T., & Veirano Pinto, M. (2017). American television and off-screen registers: A corpus-based comparison. *Corpora*, 12(1), 85–114.
<https://doi.org/10.3366/cor.2017.0110>
- Brunsdon, C. (2008). Is Television Studies History? *Cinema Journal*, 47(3), 127–137.
- Eesti Rahvusringhäälingu seadus–Riigi Teataja*. (s.a.). Salvestatud 24. märts 2022,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12786086>
- Fairclough, N. (2001). *Language and Power* (2nd edition). Routledge.
- Fiske, J. (1987). *Television Culture*. Routledge.
- Gray, J., & Lotz, A. D. (2011). *Television Studies* (1st edition). Polity.
- Hall, S. (1973, september). *Encoding and Decoding in the television discourse* [Monograph]. University of Birmingham. <http://epapers.bham.ac.uk/2962/>
- Hennoste, T. (Toim). (2000a). *Eesti keele allkeeled*. Tartu Ülikool.
- Hennoste, T. (2000b). Sissejuhatus suulisesse eesti keelde. *Oma Keel*, 1(2000), 10.
- Hennoste, T. (2000c). Suulise eesti keele uurimine: Transkriptsioon, taust ja korpus. *Keel ja Kirjandus*, 2(2000).
- Hennoste, T., & Kurvits, R. (2008). *Uudise käsiraamat: Kuidas otsida, kirjutada, toimetada ja serveerida ajaleheuudist* (2., kohendatud tr). Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Hilliard, R. L. (2014). *Writing for Television, Radio, and New Media* (11th edition). Cengage Learning.
- Holland, P. (1997). *The Television Handbook* (1st edition). Routledge.
- Jaki, S., & De Smedt, T. (2019). Sentiment in TV Documentaries: An Interdisciplinary Approach. *Styles of Communication*, 11(2), 49–68.
- Kasik, R. (2003). Uudistekstide hoiakud. *Tekstid ja taustad II. Tekstianalüüsi vaatepunkte*, 44–58.
- Keller, T., & Hawkins, S. (2009). *Television News: A Handbook for Reporting, Writing, Shooting, Editing and Producing* (Third edition). Holcomb Hathaway, Publishers.
- Kerge, K., & Pajupuu, H. (2010). Text-types in speech technology and language teaching. *Analizar datos > Describir variación / Analysing data > Describing variation*. Vigo: Universidade de Vigo, 380–390.
- Kerge, K., Pajupuu, H., Tamuri, K., & Meier, H. (2008). Kõnetehnoloogia vajab žanrilist lähenemist. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat. Estonian Papers in Applied Linguistics*, 4. <https://doi.org/10.5128/ERYa4.04>
- Laherand, M.-L. (2010). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp.
- Law, L. (2019). Creativity and television drama: A corpus-based multimodal analysis of pattern-reforming creativity in House M.D. *Corpora*, 14(2), 135–171. <https://doi.org/10.3366/cor.2019.0167>
- Liberman, M. (1983). The Verbal Language of Television. *Journal of Reading*, 26(7), 602–609.
- Lindström, L. (2005). *Finiitverbi asend lauses. Sõnajärg ja seda mõjutavad tegurid suulises eesti keeles* [Thesis]. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/924>
- Livingstone, S., & Lunt, P. (1993). *Talk on Television: Audience Participation and Public Debate*. Taylor & Francis Group.

- Pajupuu, H., Altrov, R., & Pajupuu, J. (2016). Identifying Polarity in Different Text Types. *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, 64, 125–142.
<https://doi.org/10.7592/FEJF2016.64.polarity>
- Pajupuu, H., Kerge, K., & Altrov, R. (2012). Lexicon-based detection of emotion in different types of texts: Preliminary remarks. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat*, 8, 171–184. <https://doi.org/10.5128/ERYa8.11>
- Pang, B., & Lee, L. (2008). Opinion Mining and Sentiment Analysis. *Foundations and Trends in Information Retrieval*, 2, 1–135. <https://doi.org/10.1561/15000000011>
- Pennebaker, J., Francis, M., & Booth, R. (2001). *Linguistic inquiry and word count (LIWC)*. Mahwah: Erlbaum Publishers
- Poria, S., Cambria, E., Hazarika, D., Majumder, N., Zadeh, A., & Morency, L.-P. (2017). *Context-Dependent Sentiment Analysis in User-Generated Videos*.
<https://doi.org/10.18653/v1/P17-1081>
- Sillaots, E. (2012). *Seksuaalvähemuste esitus Eesti ja Soome diskussioonis: Magistritöö*. Tallinna Ülikool.
- Šein, H., Rannu, S., Timak, R., Laasi, L., Karlep, E., Lyra, T., & Kanarbik, S. (2021). *Digiajastu teleraamat: Digiajastu televisioon Eestis 2000-2020*. Hagi Šein.
- Vaik, K., Sirts, K., & Muischnek, K. (2020). Dimensionaalne tekstimudel: Teoreetiline ülevaade. *Keel ja Kirjandus*, 63(10), 875–898. <https://doi.org/10.54013/kk755a4>
- Vainik, E. (2012a). Kuidas määrata eesti keele sõnavara tundetoone? *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat*, (8), 257–274.
- Vainik, E. (2012b). Eesti keele sõnavara afektikalduvus ja mis sellega peale hakata. *Keel ja Kirjandus*, 55, 644–657. <https://doi.org/10.54013/kk658a7>

SENTIMENT ANALYSIS OF MULTIMODAL AND VERBAL TEXTS OF ESTONIAN TELEVISION NEWS. SUMMARY

In my Master's thesis, I am combining two areas – television texts that have been studied little in Estonia, and the sentiment analysis of oral texts that has been researched in Estonia, however, not in case of TV texts.

In the analysis of television texts written in Estonian, I wished to consider the studies conducted in Estonia and compare them with analyses conducted elsewhere on television texts. A common keyword here is the emotional valence of a text, as the given topic has been thoroughly researched in Estonia and there have been several interesting sentiment analysis studies conducted outside Estonia specifically on television programmes and television texts. The latter have not been studied linguistically in Estonia, however, the emotional valence, contextuality and level of formality of texts, including oral texts were studied with the support of several EU grants by the speech technology development working group of the Institute of the Estonian Language in 2006-2017. Estonian researchers who have studied emotions in speech include Rene Altrov, Krista Kerge, Hille Pajupuu and Ene Vainik.

The main aim of the thesis was to determine the impact of television on a news text – whether a seemingly non-judgemental or neutral television text also remains neutral in its reception and how the accompanying visuals and sounds affect the viewer. The main research question was if and how it is possible to understand the effect of television on a news text, and if the addition of audio-visual features causes differences in the perception of the emotional valence. In addition, I wanted to know if it is appropriate to use an emotion detector for the sentiment analysis of TV news and to what extent the detector's evaluation coincides with the evaluation given by the viewer and the external reader.

As television language as a research topic covers a very high area, I narrowed it down to news texts that are prepared in written and presented in oral form. Journalistic texts are considered the touchstone of read-out texts that has the most neutral effect (Kerge *et al.*, 2008, p 60) no matter which genre is presented; therefore, the given genre was considered the most appropriate one for this research. It appeared in the course of the study that today on television there are few news texts that are presented only by the newsreader, in many news stories to some extent also spontaneous text could be found.

The sample of the research was compiled on the basis of the textual parts of the programmes “Prillitoos” and “Aktuaalne kaamera” aired on the Estonian Public Broadcasting in 2021-2022. The programme sections were transcribed by means of the online speech recognition software developed by the Laboratory of Phonetics and Speech Technology of Tallinn University of Technology. The audience research was conducted similarly to the emotional speech corpus project experiments with the test group including 16+16 people with a comparable profile.

The audience research revealed considerable similarities to the results of the comparative sentiment analysis of the multimodal and textual parts of TV documentaries in 2019 (Jaki & De Smedt, 2019). The results of both analyses suggest that seeing the programmes creates a more intense perception of sentiment.

The main concurrency of the results between the 2019 study and the current study appears in the part regarding culture news. This may be explained by the nature of the particular type of news – it tends to be positively minded with the aim of leading people to consume culture, which cannot usually be said about the daily news conveying negative content. In general, it was confirmed that the emotional valence in evaluations given to multimodal news stories was more intense than the one attributed to verbal texts. Six out of the eleven audio-visual news stories were perceived with clear polarity by the viewers, while the readers gave a clearly polarised evaluation only to two news stories.

The explanations given to the audience research reveal a tendency that texts are read more carefully and the evaluations given to the texts are more focused on the particular case. When the text is read, a considerable role is played by the use of language and unclear thoughts become more perceivably evident. The evaluations given to videos reveal that an authentic programme brings better out the viewer’s general attitude to the topic – they do not pick out details from the information, instead, the text with the accompanying video sequences and sounds provide general information that will create a somewhat more polar attitude to the subject. The fact that video stories led to clearer polar general evaluations could also illustrate the professional skills of the authors to shape in the viewers the (desired) understanding quicker with multimodal means.

Although the emotion detector is not trained to understand oral speech on the basis of statistical probability, the comparison of the lexicon-based emotion detector with the transliterated TV text showed that there is potential to use it on oral speech. Although the evaluation given by the viewer and/or reader coincided with the detector's evaluation in a little less than half of the cases (five out of eleven), the potential of the text's emotional valence can be clearly perceived in the detector's evaluations of current and culture news. The polar evaluations given by the detector either coincided with the emotional valence of the news story (that, in turn, was more polar in case of videos) or, when considering the evaluations given in the audience study in greater detail, reinforced the direction in which the emotional valence tended to incline.

The audience survey of the given research clearly pointed out that on television the emotional valence of a news story is greatly influenced by the narrative of the story together with the paratextual and intertextual factors. In addition to background knowledge and the new acquired information, the emotional valence of a TV news story is determined also by the other features that people perceive through their senses. In case of written text, an important role is played by the clarity of the information and correct use of language as they allow readers to focus on the topic and the content of the news.

The results of the assessor profile survey were very consistent allowing us to make the provisional conclusion that 30-60-year-old Estonians with higher education consume news several times in a day and prefer to read them online and watch on television. On the other hand, the correlation does not stand for a causal link (Law, 2019) and further studies analysing the language used on television and also evaluating the consumption of television programmes are definitely needed.

LISAD

LISA 1

Audiovisuaalsete uudislugude vaatajahinnangu küsitlusleht

Lugupeetud kolleeg, hea sõber

Palun teil osaleda minu magistritöö uurimistöös „Eesti Televisiooni uudistekstide lingvistiline ja audiovisuaalne tundetoon“ vaadates läbi videoklipid lisatud linkidelt ja täites kaasneva küsimustiku.

Palun vaadake läbi allolevatel linkidel olevad videoklipid (neid on kokku 11 pikkusega 1 – 2,5 min; klippide pikkus on kokku 16 min ja 16 sekundit) ja märkige iga lingi järel olevasse tabelisse risti või linnukesega, millise emotsiooni teie vastav uudisklipp tekitas. Võimalik on valida kolme variandi vahel: positiivne, negatiivne ja neutraalne.

Palun põhjendage võimalusel iga vastuse juures ka lühidalt, mis mängis teie jaoks rolli uudise emotsiooni määramisel.

Täidetud küsimustik palun saatke meiliaadressile ingrid75@tlu.ee

Saadud andmeid kasutan vaid uurimistöö analüüsis. Küsitluses osalejate isikuandmeid ei avalikustata, vastuseid ei seostata uuringus vastaja isikuga ja vastaja anonüümsus on tagatud. Kolmandatele isikutele vastaja isikuandmeid ei edastata.

Täna teid ette koostöö eest!

Ingrid Mald

Info vastaja kohta (joonige alla sobiv vastus)

Sugu: Mees Naine

Vanuserühm: 30 – 40 41 – 50 51 – 60 61 - 70

Haridus: Keskharidus Kõrgharidus

Päevauudistega püsin kursis (valige kuni 2 enimkasutatut):

Loen paberlehte   Loen uudiseid veebist   Vaatan uudistesaaeid televiisorist
Kuulan raadiot   Kuulen tuttavatelt   Uudised ei huvita ja saan neist teada juhuslikult

Jälgin uudiseid ja maailmas toimuvat:

Mitu korda päevas   Keskmiselt korra päevas   Paar korda nädalas   Ebaregulaarselt
Uudised ei huvita ja ma ei jälgi neid

Info saamiseks eelistan:

Lugeda   Vaadata telesaateid või videoid   Eelistus puudub

Videoklipp 1

<https://www.dropbox.com/s/zw0f6btsgapcaxy/Juur3.mp4?dl=0>

	Emotsioon	Põhjendus, miks see uudis teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Videoklipp 2

<https://www.dropbox.com/s/x9gn54wictr4rpq/juur1.mp4?dl=0>

	Emotsioon	Põhjendus, miks see uudis teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Videoklipp 3

<https://www.dropbox.com/s/mw07ap6x2jgs26m/Juur2.mp4?dl=0>

	Emotsioon	Põhjendus, miks see uudis teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Videoklipp 4

https://www.dropbox.com/s/aemxunmq21x5em/ERR%20140222_miinilaevad.mp4?dl=0

	Emotsioon	Põhjendus, miks see uudis teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Videoklipp 5

https://www.dropbox.com/s/tq19c9xvsqs6kj8/ERR140222_koroona_.mp4?dl=0

	Emotsioon	Põhjendus, miks see uudis teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Videoklipp 6

https://www.dropbox.com/s/ww7cqldgycpxfz0/ERR170222_SMIT%20juht%20lahkub.mp4?dl=0

	Emotsioon	Põhjendus, miks see uudis teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Videoklipp 7

https://www.dropbox.com/s/8iqsm1m96fat8gl/ERR170222_korghar%20rahast.mp4?dl=0

	Emotsioon	Põhjendus, miks see uudis teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Videoklipp 8

https://www.dropbox.com/s/6bj68phexthezxc/ERR171221_laste%20vaktsin.mp4?dl=0

	Emotsioon	Põhjendus, miks see uudis teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Videoklipp 9

https://www.dropbox.com/s/kibqfxbt3jqweis/ERR171221_vaktspassid.mp4?dl=0

	Emotsioon	Põhjendus, miks see uudis teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Videoklipp 10

https://www.dropbox.com/s/9fb2o9d0t1ct6a8/ERR200222_ukr_president.mp4?dl=0

	Emotsioon	Põhjendus, miks see uudis teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Videoklipp 11

<https://www.dropbox.com/s/7cglz9tr6dljnr/ERR160222vaino%20vahing.mp4?dl=0>

	Emotsioon	Põhjendus, miks see uudis teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

LISA 2
Litereeritud tekstide lugejahinnangu küsitlusleht

Lugupeetud kolleeg, hea sõber

Palun teil osaleda minu magistritöö uurimistöös „Eesti Televisiooni uudistekstide lingvistiline ja audiovisuaalne tundetoon“ lugedes läbi lisatud tekstid ja täites kaasneva küsimustiku.

Palun lugege läbi allolevad tekstid (neid on kokku 11) ja märkige iga teksti järel olevasse tabelisse risti või linnukesega, millise emotsiooni teie vastav tekst tekitas. Võimalik on valida kolme variandi vahel: positiivne, negatiivne ja neutraalne.

Palun põhjendage võimalusel iga vastuse juures ka lühidalt, mis mängis teie jaoks rolli teksti emotsiooni määramisel.

Täidetud küsimustik palun saatke meiliaadressile ingrid75@tlu.ee

Saadud andmeid kasutan vaid uurimistöö analüüsis. Küsitluses osalejate isikuandmeid ei avalikustata, vastuseid ei seostata uuringus vastaja isikuga ja vastaja anonüümsus on tagatud. Kolmandatele isikutele vastaja isikuandmeid ei edastata.

Täna teid ette koostöö eest!

Ingrid Mald

Info vastaja kohta (joonige alla sobiv vastus)

Sugu: Mees Naine

Vanuserühm: 30 – 40 41 – 50 51 – 60 61 - 70

Haridus: Keskharidus Kõrgharidus

Päevauudistega püsin kursis (valige kuni 2 enimkasutatut):

Loen paberlehte   Loen uudiseid veebist   Vaatan uudistesaaeid televiisorist

Kuulan raadiot   Kuulen tuttavatelt   Uudised ei huvita ja saan neist teada juhuslikult

Jälgin uudiseid ja maailmas toimuvat:

Mitu korda päevas   Keskmiselt korra päevas   Paar korda nädalas   Ebaregulaarselt

Uudised ei huvita ja ma ei jälgi neid

Info saamiseks eelistan:

Lugeda   Vaadata telesaateid või videoid   Eelistus puudub

Tekst 1

Pärast töötuks jäämist algasid Veikol veidrad unenäod. Kui ta veel madrusena meredel seilas, ei näinud ta midagi, kukkus hilisõhtul peaga patja ja vajus samal silmapilgul musta auku. Äratuskell sikutas seda hommikul suure vaevaga koist välja ning oma ööst ei mäletanud ta vähimatki. Niimoodi algab Tiina Laanemi jutt „Õised hääled“, mis on andnud pealkirja Tiina Laanemi uuele jutukogule. Tiina Laanemit me teame kui armastatud romaanikirjanikku. Tema sulest on pärit romaan „Väikesed vanamehed“ ja „Pildilt kukkujad“. Jutukogu „Õised hääled“ sisaldab selliseid väikesi, naljakaid, elulisi lugusid sellest, kuidas öised hääled võtavad üle inimese elu ka päevasel ajal. Siin on lugu sellest, kuidas kaunis tütarlaps muutub „Rannarootsi“ suitsuvorstiks. Siin on lugu sellest, kuidas soomlane sai kõhnaks, kuidas Eevald praadis liha, kuidas Emmi vihkas jalgrattasõitu ja nõnda edasi ja edasi. No kõiki neid lugusid ühendavad veidrad tegevused ja elu, mis teadupärast on veider, ja Tiina Laanemi suur talent on see veider elu tuua meile nõnda lähedale ja võib-olla isegi muuta osakeseks meie elust.

	Emotsioon	Põhjendus, miks see tekst teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Tekst 2

Jõulueelsel nädalavahetusel linnatulemine on muidugi raiskamine ja lollus. Aga juba Kuressaare lennujaamas lendu oodates tundsin tänulikkust ja õnne. Lennujaama ootesaalis mängis Vikerraadio ja sealt tuli intervjuu peaministriga. Raadionaise pikast küsimusest sain aru, et Eestis on väga keeruline aasta, eriti valitsuse jaoks – niimoodi algab Tõnu Õnnepalu uus raamat, „Palk“, talvepäevik ja me alustamegi oma jõulueelset raamatu tutvustuse rubriiki Tõnu Õnnepalu uuest raamatust. See on päevik aastast 2019 ja Tõnu Õnnepalu kirjutab siin väga isiklikus vormis sellest, kuidas ta sai kirjanikupalga, kuidas ta sellest palgast loobus, kuidas ta mattis oma isa ja kuidas ta lahkus oma lapsepõlvkodust, kuidas ta lahkus Vilsandilt. See raamat on ühest küljest pihtimus, teisest küljest ajastupilt ja harjumatult palju on selles raamatus juttu rahast, millele viitab ka pealkiri „Palk“. Rahast me räägime kõik, mõtleme sellest kogu aeg, avalikult on sellest vähem juttu, kui palju keegi teenib, kui palju ta kulutab, need on nii põnevad teemad ja Õnnepalu läheneb sellele temale väga isiklikult ja väga avameelselt. Ja avameelsus võib olla piinlik, aga avameelsus võib-olla ka inimest kaunistav ja Õnnepalu ei oleks Tõnu Õnnepalu, kui ta ei kirjutataks isiklikust kogemusest lugu, mis kõnetab kõiki neid inimesi, kes on olnud silmitsi depressiooniga. Nii et see on lugu depressioonist ja depressioonist lahkumisest ja sobib igati sellisesse ärevust tekitavasse aega, nagu seda on jõulueelne aeg.

	Emotsioon	Põhjendus, miks see tekst teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Tekst 3

Aga nüüd läheme hoopis kaugemasse aega ja hoopis kaugemasse maailma nurka. See oli Itaalia, kuueteistkümnnes sajand ja kunstnik Michelangelo. Geenius, kes on loonud mõned maailma kultuuri ja kunstiloo kõige säravamad teosed. Ja Martin Gayford on briti kunstiajaloolane ja kriitik, Cambridge'i ülikooli õppejõud ja ta on kirjutanud Michelangelost suurepärase uurimuse, mis ei olegi nagu uurimus, vaid see on pigem nagu biograafiline romaan, kus me saame teada Michelangelo elu, selle tausta, kus ta elas ja tema tähtsamate teoste sünnilood, mis on uskumatult põnevad. Ja see oli hämmastav aeg, kus tema kaasaegseteks olid ju väga kuulsad teised renessansi kunstnikud, eriti Leonardo da Vinci, kellega Michelangelol maailma oli mingi kana kitkuda. Selles loos on palju intriige, palju tülisid, lõputuid tülisid rahade ja tellimuste pärast ja kõik see kokkuvõttes on väga-väga kaasaegne lugu.

	Emotsioon	Põhjendus, miks see tekst tekitab just seda emotsiooni
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Tekst 4

Saksamaa saatis Soome lahele kaks miinjahtijat – FGS Fulda, FGS Dattelmn. Alused asuvad praegu Tallinnas miinisadamas, jäävad siia kolmapäevani, misjärel asutakse harjutama koostööd nii Eesti kui ka Soome laevadega. Saksamaa miinilaevad naasevad kodusadamasse Kieris kümne päeva pärast. Mõlemad laevad on valmistatud mittemagnetilisest terasest ning need on võimelised nii meremiine veeskama kui ka meretöid miinidest puhastama. Soome Iltalehti teatel on eri sõjalistest allikatest pärit info kohaselt Soomel, Eestil ja NATOl ühine plaan sõja- või kriisiolukorras Soome lahe põhja- ja lõunaranniku kaitsmiseks.

Kaptenleitnant Marcus Fiene, Saksa mereväe miinjahtija FGS Dattelmn komandör, otse, subtiitrid: „Kaks laeva on 16-päevasel treeningmissioonil, et tõsta meeskondade võimekust. Samuti oleme siin piirkonnas, et viia läbi ühisõppuseid Eesti, Läti ja Leeduga ning meie partneri Soomega. Praegu suurendab NATO ja Saksamaa eelkõige oma kohalolekut piirkonnas, näidates NATO ja partnerite ühtekuuluvust.“

	Emotsioon	Põhjendus, miks see tekst teie just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Tekst 5

Kuigi arvude järgi vähenes eelmisel nädalal koroonaviirusega nakatumine pea kõigis vanuserühmades, ei tähenda see, et oleme nakatumistipu ületanud. Kuna riik vähendas PCR [pee-tsee-err] testimist ja kõigist positiivsetest kiirtestidest ei pruugita teada anda, on nakatumiskõverate tegelik liikumine teadmata.

Koroonaviiruse leviku prognoose koostava professori Krista Fischeri eelmise nädala ülevaatest nähtub, et varasema nädalaga võrreldes on nakatumus langenud kõigis vanusegruppides, välja arvatud vanemate kui kaheksakümneaastaste seas. Enim vähenes nakatumine kuni üheksateistkümne aastaste hulgas. Põhja-Eesti regionaalhaigla ülemarsti Peep Talvingu sõnul tuleb põhjuseid otsida riigi suunamuutusest, millega vähendati PCR [pee-tsee-err] testimist.

Peep Talving, Põhja-Eesti regionaalhaigla ülemarst, otse: „Me teeme vähem PCR [pee-tsee-aar]teste ja laste hulgas antigeeni testid, kõik ei lähe kaugeltki mitte ju tehikusse. Ehk siis me näeme, teatud jäämäe osa, aga me teist jäämäe osa ei näe ja need on need antigeeni testid, mis kõikjal tehakse. Mina isiklikult arvan, et me näeme ainult osa andmetest ja tegelikult ütleme, haiglaravi vajadus tuleb alati väikse nihkega ja see nihe hakkab praegu tekkima ja me hakkame nägema suuremat haiglaravi vajadust.“

Temaga nõustub Lääne-Tallinna keskhaigla juht Arkadi Popov, kes ütleb samuti, et PCR [pee-tsee-err] testi nõude kaotamise tõttu võib statistika olla petlik ning vaatama peaks pigem haiglaravil olevate patsientide arvu. Täna hommikuse seisuga on haiglates viissada kaksikümme viis koroonaviirusega nakatunud patsienti. Raskeloomulise Covidi tõttu on haiglaravil kolmsada kolmeist patsienti. Intensiivravil on kaksikümme viis, neist juhitalval hingamisel neliteist patsienti.

Arkadi Popov, Lääne-Tallinna keskhaigla juht, otse: „Nüüd me näeme, et hakkas tõusma ka juhitalval ventilatsioonil patsientide arv, mis omakorda ütleb seda, et ega see haigus kerge ikkagi ei ole.“

Nakatumiskordaja „r“ langes Fischeri arvutuste kohaselt nädalavahetuse alguseks alla ühe. Peep Talving ütleb, et tegelikkuses on nakatumiskordaja ikkagi üle ühe. Kuigi praegu on palju teadmatust, on PCR [pee-tsee-err] testid siiski tema arvates mingil määral oma elu ära elanud.

Peep Talving, Põhja-Eesti regionaalhaigla ülemarst, otse: „Eriti kui see nakkus on niivõrd lai igal pool kodudes, koolides, töökohtades, peredes, nii et neid ei ole mõtet PCR [pii-sii-

aariga] kindlustada. Aga samas tekitab see olukorra, kus me ei tea täpselt, kuhu poole me liigume ja millal „err“ langema hakkab. Me näeme ju, et „err“ tegelikult on alla, alla ühe praegu, eks ole, Krista Fischeri slaididel, aga mina usun, et me tegelikult oleme kindlasti ühe-kahe, ühe-ühe juures.“

	Emotsioon	Põhjendus, miks see tekst teis just seda emotsiooni tekitab
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Tekst 6

Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskuse juht Ragnar Paevere lahkub ametist aastaid tagasi kaduma läinud andmekandja pärast. Asutuse sisene uurimine järeldas, et andmekandja kadumise tõttu seati ohtu rahvastikuregistri ajaloolised isikuandmed. Seadmel hoiti peresündmuste, ajalooliste dokumentide skaneeringute arhiivikoopiaid. Selle kadumine avastati, kui rahvastikuregistris ei avanenud skannitud fail, mis oli vaja asendada arhiivikoopiaga. Koopiaid kandvat seadet aga ei leitud. Uurimisel selgus, et andmekandja on küll hävitatud, kuid hävitamise kohta on dokumendid nõuetekohaselt vormistamata. SMIT, mis haldab siseturvalisuse tagamiseks vajalikke infosüsteeme on riigi suurim IT-asutus.

	Emotsioon	Põhjendus, miks see tekst teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Tekst 7

Rektorite nõukogu ei poolda kõrghariduse lähiajal tasuliseks muutmist. Tõsisemaid poliitilisi debatte kõrghariduse rahastamise teemal ootavad rektorid pärast riigikogu valimisi.

Kõrghariduse tulevikust rääkides on kõrgkoolide rektorid üsna ühel nõul selles, et tasuline haridus vähemalt praegu kellelegi kasuks ei tuleks.

Mart Kalm, EKA rektor, otse: „Eriti nüüd kunstide valdkonnas, et kui suur osa Euroopa pakub tasuta kõrgharidust, siis teha Eestis kõrgharidus tasuliseks – no vähe kanaleid on paremad ajude väljavooluks.“

Eesti maaülikooli rektor Mait Klaassen ütleb, et kõrghariduse tasuliseks muutmise võtaks aega vähemalt viis aastat. Tasuline kõrgharidus vajaks uusi õppetoetuste süsteemi.

Mait Klaassen, Eesti maaülikooli rektor, otse: „See eeldaks tugisüsteemide ülesehitamist riigi poolt, mis siis võimaldaksid üliõpilastele laenude andmist, selle laenu tagasimaksmise tingimuste kindlaksmääramist ja noh väga palju niisuguseid finantsatribuute, mida peaks enne ette valmistama, kui me üldse saaksime sellisest asjast rääkima.“

Endine haridusminister ja kahekordne rektor Jaak Aaviksoo ütles intervjuus ERR-i raadiouudistele, et tema hinnangul võiks tulevikus sisse seada mõõduka omaosaluse suuruses kolm tuhat eurot aastas. Tartu Ülikooli rektor Toomas Asser nimetab üliõpilaste võimaliku omaosaluse suuruseks tuhat kuni kaks tuhat eurot ning lisab, et sellel on nii plusse kui ka miinuseid.

Toomas Asser, Tartu Ülikooli rektor, otse: „Tudengid ilmselt valiksid enne selgemalt, mõtleksid läbi, mida nad õppima lähevad. Ilmselt see parandab ka õppe kvaliteeti. Aga kindlasti on sellel ka omad vead, nii täpselt ei tea, mis, missugune saab olema ühiskonna reaktsioon sellele variandile.“

Asseri sõnul oleks sellise variandi puhul vaja mõelda ka sellele, kuidas riik saaks mõnede erialade puhul omaosalust kompenseerida. Tallinna Tehnikaülikooli rektori Tiit Landi sõnul on arutatud variante, kuidas kõrgkoolid saaksid lisaraha teenida.

Tiit Land, TTÜ rektor, otse: „Meie ettepanek on lähtuda tasuta kõrgharidusest, rääkida läbi ja millised, millistes valdkondades oleks see mõistlik ka lubada osaliselt küsida tasu on näiteks esimene selline tasulise õppe, nii-öelda osalise tasulise õppe variant oleks, et näiteks

osakoormusõpe on lubatud, mis on tasuline ja edasi, et ka nii-ütelda vähendada tasuta õppe võimalusi nendele, kes on korra juba omandanud tasuta kõrghariduse.“

Rektorite hinnangul võiksid sisulisemat arutelud kõrghariduse rahastamise teemal alata pärast järgmisi riigikogu valimisi.

	Emotsioon	Põhjendus, miks see tekst teis just seda emotsiooni tekitab
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Tekst 8

Täna alustati Eestis viie kuni üheteistkümne aastaste laste vaksineerimist koroonaviiruse vastu. Lapsed saavad Pfizer-BioNTech vaktsiini ja võrreldes täiskasvanutega on nendele manustatava vaktsiini kogus väiksem.

Reporter, otse: „Kas sa kartsid ka süsti teha?“

Mart, otse: „Pisut. Aga igatahes muidu see polnud peaaegu üldse valus. Peaasi, et oled rahulik.“

Alexander, otse: „Eeei. See tundus nagu veerand sentimeetri sügavusele läks. Ei olnud eriti valus.“

Perearstikeskuses olnud lapsevanemad ootasid laste vaksineerimise võimalust ning kõrvaltoimeid ei karda.

Monika, otse: „Meil on juba vanem laps ka, kes on juba vaksineeritud ja mõtlesime, et kui tuleb see võimalus, siis kindlasti tahaks ka nooremale teha.“

Karmen Joller, perearst, otse: „Kõrvaltoimeid ei karda, sest kui need ka tulevad, siis Covid ise on ju poole hullem, või noh ma ei saa öelda et poole hullem vaid mitmeid kordi hullem ja kõrvaltoimed mööduvad iseenesest.“

Esmalt hakkavad viie kuni üheteistaastaseid lapsi vaksineerima eelkõige perearstid, võimalus on aga olemas ka suuremates haiglates.

Mari-Anne Härma, Terviseameti peadirektori asetäitja, otse: „Siin pööratakse nüüd tähelepanu sellele, et oleks kindlasti arsti isiklik lähenemine, et lapsevanem saaks küsida kõiki oma küsimusi vahetult perearstilt, et see on hetkel oluline, et luua võimalikult selline turvaline, usalduslik keskkond, kus siis lapsevanemad oma lastega saaksid tulla.“

Lapsed saavad Pfizer-BioNTech vaktsiini, kuid väiksemas koguses.

Mari-Anne Härma, Terviseameti peadirektori asetäitja, otse: „Maht on väiksem siis kui täiskasvanud inimesele, aga doose on ikka kaks tükki, nii et esimene tehakse ära ja siis kuue nädala pärast tuleb siis kordusdoos teha ja siis loetakse vaksineerimiskuur lõpetatuks.“

Perearst Reet Laidoja sõnul on Tallinna Linnamõisa perearstikeskus laste vaksineerimiseks valmis ning vabu aegu veel jagub.

Reet Laidoja, perearst, otse: „Praeguseks on järgmiseks nädalaks on meil ajad avatud ja ka digiregistratuuris on vanemad meid üles leidnud, nii et huvi ikkagi vaikselt on.“

Härma sõnas, et lastel on vaktsiini kõrvaltoimeid võrreldes täiskasvanutega vähem.

Mari-Anne Härma, Terviseameti peadirektori asetäitja, otse: „Et praegu see hinnang on seal kuskil alla viie protsendi juhtudest võib tekkida see ja see kõrvalreaktsioon, aga üldiselt lastel läheb see natuke kergemini kui täiskasvanutel ja ja ja selle vaktsiini mõju on juba praegu juba näha, et see on väga tõhus ja väga hea.“

Karmen Joller, perearst, otse: „Raskeid kõrvaltoimeid ei olegi olnud siamaani ja vaktsineeritud on tänaseks umbes viis miljonit last vanuses viis kuni üksteist maailmas. Mina küll väga julgelt lasin oma lastele selle süsti teha.“

	Emotsioon	Põhjendus, miks see tekst teis just seda emotsiooni tekitas
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Tekst 9

Euroopa ülemkogu otsustas eile lühendada vaktsiinipassi kehtivusaega üheksale kuule. Võimalike reisipiirangute suhtes aga üksmeelele ei jõutud.

Euroopa valitsusjuhid jõudsid eile õhtul ülemkogul oodatud tulemusteni, esiteks otsustati vaktsiinipassi kehtivusaega kärpida

Kaja Kallas, Eesti peaminister, otse: „Tõendite kehtivus, mis siia maani on kokku lepitud kaksteist kuud lüheneks siis üheksa kuu peale, ehk siis kuus pluss kolm, et seda kohaldatakse siis igal pool ühtemoodi ja see on just sellepärast, et vajalik on teha tõhustusdoose. Enam see kaksteist kuud ei kanna välja.“

Teiseks korrati üle põhimõtte, et liidusisesed reisipiirangud peaksid olema seotud isikute ning mitte nende päritoluriikidega. Samas puudus üksmeelne arusaam sellest, kas omikron-tüve leviku valguses võiks taaskord reisimisele testimiskohustuse sisse seada. Õigemini lasid riigid nagu Iirimaa, Portugal, Itaalia ja Kreeka selle idee juba enne ülemkogu põhja.

Ja kuigi Prantsusmaa kehtestas sellise kohustuse Suurbritanniale, lubas president Emmanuel Macron eile Euroopa Liidus sellest hoiduda.

Emmanuel Macron, Prantsusmaa peaminister otse, subtiitrid: „Me ei kavatse seada sisse testinõuet Euroopa Liidus, sest oleme pühendunud meie ühisala toimimisele ja kohe kui uus variant esineb ühes Euroopa liidu riigis, levib see väga kiiresti ka teistesse.“

Samasugust positsiooni kinnitas ka Saksamaa liidukantsler Olaf Scholz.

Kolmandaks leppisid riigijuhid kokku lähenemise Venemaale võimaliku agressiooni korral. Kuigi Vladimir Putin oli üksikutele valitsusjuhtidele enne ülemkogu helistanud, ei lõhkunud see Euroopa Liidu ühtsust.

Ursula von der Leyen, Euroopa Komisjoni president, otse, subtiitrid: „Meie tahaksime olukorda, kus suhted Venemaaga on head, aga see sõltub väga palju Moskvast tehtavatest valikutest. Et ei oleks mingit kahtlustki, kui Venemaa peaks ründama Ukrainat, siis Euroopa Liit võtab vastu sanktsioonid, mis võivad tekitada tohutut kahju.“

Neljandaks ei jõutud järeldusteni energiahindade arutelul, sest Poola nõue peatada heitmekvoodi kaubandussüsteem oli algusest peale ebareaalne. Seda teadis ka Poola peaminister, kes oma positsiooni eriti pikalt ei kaitsnud.

	Emotsioon	Põhjendus, miks see tekst tekitab just seda emotsiooni
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Tekst 10

Müncheni julgeolekukonverentsil kõnelenud Ukraina president Volodõmõr Zelenski ütles, et Euroopa ja maailm vajavad uut julgeolekusüsteemi. Zelenski soovib taas kokku kutsuda ka 1994. aastal Budapesti memorandumiga allkirjastanud riigid, et tagada oma riigi julgeolek. Need on siis USA, Suurbritannia, Venemaa, Prantsusmaa ja Hiina. Ukraina president ootab ka selgeid vastuseid oma riigi NATO-väljavaadete kohta.

Volodõmõr Zelenski, Ukraina president, otse, subtiitrid: „Meile öeldakse, et ukсед on avatud. Aga praegu uusi liitumisi ei lubata. Kui kõik alliansi liikmed meid näha ei taha, siis öelge meile seda ausalt. Avatud ukсед on head, aga me vajame avatud vastuseid, mitte aastate kaupa vastamata küsimusi.“

	Emotsioon	Põhjendus, miks see tekst teie just seda emotsiooni tekitab
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		

Tekst 11

Rainer Sarneti lavastuslik dokumentaalfilm „Vaino Vahingu päevaraamat“ räägib kirjanikust, psühhiaatrist ja teatriuendajast Vaino Vahingust. Filmis põimitakse dokumentaalkaadrid ja värsked intervjuud lavastuslike etüüdidega, nagu ka Vahing ise oma elus ja loomingus katsetas piiride ületamise ja nihestatud mängulisusega.

Kirjanik, psühhiaater ja teatriuendaja Vaino Vahing pidas aastatel 1968 kuni 1984 päevaraamatut, kus kohtuvad toonased Tartu kultuurielu glamuur, boheemlikud olengud ja kirjaniku enda vaimsed otsingud. Rainer Sarneti film avab Vaino Vahingut läbi tema enda kirjutatu, tema kaasteeliste juttude ja mänguliste etüüdide.

Aurelia Aasa, filmikriitik, otse: „Minu jaoks Vaino Vahingu päevaraamat oligi selline nagu üks dokumentaalfilm võiks olla, aga mulle väga meeldis, kuidas Rainer Sarnet oli sinna sisse toonud just need lavastuslikud elemendid või nii-öelda need etüüdid, mis ühteaegu peegeldavad tema enda käekirja looja ja režissöörina aga teiselt poolt need peegeldavad seda Vaino Vahingu maailma.“

Vaino Vahingu loomingus oli olulisel kohal *spiel* ehk mäng. Nõnda on ka Rainer Sarneti uut filmi nimetatud *spiel*-dokumentaalfilmiks.

Tristan Priimägi, filmikriitik, otse: „Kui Vahingu jaoks *spiel* oli minu meelest ennekõike provotseerida olukordi, kus inimestel nagu maskid näolt langevad ja tuleb välja nende tõeline pale, siis võib-olla see film oma selliste kunstlike meetoditega püüab ka Vahingul maski maha võtta, näidata milline ta on või oli.“

Vahingut on nimetatud teatriuendajaks, aga Tristan Priimägi laiendab seda mõtet.

Tristan Priimägi, filmikriitik, otse: „Ütleks, et ta oli nagu kultuuriuendaja, et kuidas ikka segada erinevaid reaalsusi, kuidas elu, kunsti ja mängu ühendada ja mis sellest uudest sümbioosist sünnib.“

Aurelia Aasa, filmikriitik, otse: „Mulle meeldis see, et ta ikkagi selle ühe eluloo kõrval tabas ka kogu sellist ajastu vaimu – me elame kuskil sellisel perfektsuse sajandil, aga see film mängib väga palju ka sellistele inimlikele ebaperfektsustele, mis meil kõigil on.“

Naine: „Noh, mina nägin asju natuke teistmoodi ja mõnikord palju teistmoodi, aga ma jätan Vainole õiguse kirjeldada seda nii, nagu tema on näinud ja tahtnud.“

	Emotsioon	Põhjendus, miks see tekst teis just seda emotsiooni tekitab
Positiivne		
Negatiivne		
Neutraalne		